

Šime Županović
Split

OSNOVNE ZNAČAJKE POSTANJA I STRUKTURE
NAZIVLJA ZADARSKO-KVARNERSKE (ZD-KV) I
ŠIBENSKO-HVARSKO (ŠB-HV) TALASOFAUNE II*

UDK 800.87.801.316.3

Rukopis primljen za tisak 15. listopada 1994.

Čakavska rič, Split, 1995, br. 1-2

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

Osteichthyes (Koštunjače)
Acipenser sturio (L.)

ZD – KV – ŠTRIJUN, STRLJUN, ŠTIRJUN, ŠTIRIJUN, STORIJUN, ŠTUKA
ŠB – ŠTRIJUN, ŠTRLJUN
HV – ŠTRJUN, STRIJUN

Ishodište našim nazivima za ovu vrstu je germ. oblik *sturiō*. Germanski ihtionim potvrđen je st. vis. njem. *sturio*, u anglosaksonskom *styria*. Iz starofrancuskoga je preuzet u sjevernom galoromanskom i odatle se proširio po zapadnoj Romaniji (FEW 17, 266). Kasnolat. *sturiō-ōnis* potvrđeno je za Ravenu godine 943.¹⁵⁰, a za Mletke 1173.¹⁵¹. Odatle je preuzet kod nas, i kao nemotivirani aloglotski element pretrpio znatne varijacije (*štirijun*, *strljun*, *štirjun*, *štirijun*, *storijun*, *štrljun*, *štrjun*, *strijun*). Naziv *storijun* je neznatno prilagođeni venecijanizam od ven. *sto-*

* V. Čakavska rič, 2, 1994, 3-63 (nastavak)

¹⁵⁰ Cf. G. Alessio, *Lexicon etymologicum*. Supplemento ai dizionari etimologici latini e romanzi, Napoli, 1976, str. 395; Županović ČR, 1988, str. 33.

¹⁵¹ Cf. P. Sella, *Glossario latino italiano: Stato della Chiesa-Veneto* Abruzzi, Città dell Vaticano, 1944, str. 342; Županović, ČR 1988, str. 33.

rión. Moguće je da su ostale varijante nastale preuzimanjem iz središnjih i južnotalijanskih jadranskih dijalekata, a dakako i različitim paretimološkim prilagodbama.¹⁵²

Zbog svoje rijetkosti, veličine i osobite kvalitete, *štrljun* je u čitavoj Europi označavan kao kraljevska riba, a u Francuskoj je čak svaki ulovljeni ili nasukani primjerak po pravu pripadao kralju (*piscis regalis*).¹⁵³

O tom »ribarskom kralju« u Prukljanskom jezeru piše i Šibenčanin Petar Divnić u XVI. st. u svojoj pjesmi na narodnom hrvatskom jeziku »U pohvalu od grada Šibenika«.¹⁵⁴ Divnić u toj pjesmi reljefno i zanosno ističe habitat i ponašanje (behaviour) te kraljevske ribe, koja katkada, na užitak djeci, »na suhi dojde kraj«:

»I to je podobno, čast se toj pristoji,
ofđi er osobno s kralom broj rib stoji,
ke ima svud more najplemenitije;
ovdi krala dvore, pašom svaka tije.
Pitoma nam čudno piskava riba taj
g dicit prirazbludno na suhi dojde kraj.«

Etimologija za lat. ACIPENSER nije još nedvojbeno utvrđena. Tako je npr. poznati francuski ihtiolog A. Duméril još u prošleme stoljeću (1866.) pokušao taj naziv povezati s '*acus pennarum*'; što je samo jedno amatersko domišljanje; usp. A. Duméril u: *Annuaire Scientifique*, Paris, 1866. str. 251:¹⁵⁵ »Esturgeon est tiré de *Sturgio* qui, comme *Sturio* de la latinité du moyen âge, provient de *Stor* (grand, long), ancien mot des langues septentrionales encore employé par les peuples du Nord pour désigner ce poisson. Les Italiens, imités tard par les Grecs, l'ont nommé *Acipenser* et *Acipensis*, *nomen italicum quod Graeci scriptores seriores imitati sunt*, dit Schneider, dans la savante édition de l'ouvrage d'Arledi *Synonymia piscium*, p. 124). *Acipenser* a-t-il pour étymologie *acus pennarum*? L'acuité des nageoires pourrait peut-être motiver cette origine.«¹⁵⁶

Bartas, G. de Salluste u svojoj poemi 1582. u petom danu de la *Semaine* ou *création* navodi činjenice koje se odnose na prirodnu povijest koja je bila

¹⁵² Cf. Vinja JF, 2, str. 44-45; Županović ČR, 1988, str. 33

¹⁵³ Ibidem, str. 45. Ova je riba bila također na velikoj cijeni i u Rimu; cf. Dumeril, *Asc*, str. 232-233, bilj. 1: »Ce poisson fut, à une certaine époque, en si grand honneur à Rome, come Athénée le rapelle (*Deipnosophistos*, lib. VII, p. 220, ligne 25, de la traduction latine de Daléchamp), qu'il était servi au son de la flûte, sur les tables des festins, et couvert de bouquets, par des esclaves couronnés de fleurs.«

¹⁵⁴ Cf. A. Fortis, *Viaggio in Dalmazia*, Vol. I. Venezia, 1774, str. 149-150. Isti je autor zabilježio na hrvatskome jeziku pjesmu P. Divnića »U pohvalu od grada Šibenika«. Prijevod ove pjesme na talijanskom jeziku (str. 151) sasvim je proizvoljan i vjerojatno je tome razlog što narječje pjesme Šibenčani nisu razumjeli, kako navodi Fortis; cf. T. Matić, *Grada*, Zagreb, 1920, str. 94; Županović, ČR, 1988, str. 57-58, bilj. 116.

¹⁵⁵ Cf. bilj. 62, str. 231; cf. Županović. ČR, 1988, str. 59-60, bilj. 154.

¹⁵⁶ Ibidem, 1.c.

poznata do toga doba, tj. prema Aristotelu, Pliniju, Elijanu i poglavito što se tiče riba prema Rondeletu i Belonu ovo:

»*Tout aussi, le saumon, le creint-foudre coulac*¹⁵⁷
La lamproye estoilée et le vanté creac,¹⁵⁸
Les tempesteuses mers au printemps abandonment,
Et dans les flots courants mil plaisirs se donnent.«

Naziv štuka za štrljuna (Tkon, Novigrad) na kopnu redovito označava slatkovodnu ribu *Esox lucius*. Možda je tu u pitanju njezin izdužen oblik od *acus pennarum*?!

Sprattus sprattus sprattus L.

ZD – KV – SRDELINA, PAPALINA, SRDELICA, SRDELINI, SARDUCIN, SARDELA, SARDELICA, SARDELINA, SRDECIN
ŠB – SRDELINA, PAPALINA, GOCA, SRDELICA
HV – SARDELINA, SRDELINA, SARAKINA

Gotovo svi nazivi za *Sprattus sprattus sprattus* L. temelje se na semantičkoj vrijednosti »mali«¹⁵⁹. Među likovima izvedenim od *sard-* najrasprostranjeniji je *sardelina*. U pojedinim mjestima na zadrarskome području u upotrebi su još i *srdelica*, *srdelini*, *sardelica*, *sardelina* i pomoću mlet. deminutivnog morfema *-cin* prošireni *srdecin*, *sarduncin*.¹⁶⁰ *Sardel-* je, prema tome, naša neoznačena osnova, jednako kao što je bila *sard-* u latinskome, odnosno σαρκδ- u grčkome.¹⁶¹

Na *sardelina* se paradigmatiski nadovezuje i kod nas i u Sredozemlju znatno rašireniji naziv *papalina*. Iradijacijsku točku za papalinu valja tražiti u mletačkome nazivu. Boerio¹⁶² donosi i značenje i uglavnom prihvaćenu etimologiju: »*Papalina*, s.f.T.de' Pesc. detta anche da alcuni renghèta... *si pesca per lo più ai litorali del Papa o sia della Romagna, cosi vien detto papalina*«. ¹⁶³ Prema tome, *papalina* bi bila *srdel(ica)* koja se lovi uz obale nekadašnje Papinske države (Papa → Stato papale → iron.*papalino*, -a).

Dok su *sardela* i *papalina* nazivi koje smo preuzeli iz mletačkoga, dotle su *sàraga*, *sarakina* nazivi za Clupeidae koji su vrlo rano došli s udaljenog zapada.¹⁶⁴ Romanske umanjeničke tvorbe s ekspanzijom *-ina*, služe kao oznaka za iuv.¹⁶⁵

¹⁵⁷ Ibidem, str. 218, bilj. 1: *le creint-foudre coulac* = *Alose*«.

¹⁵⁸ Ibidem, 1.c., bilj. 2.: »*le venté creac* = *Esturgeon en provençal*«.

¹⁵⁹ Cf. Vinja JF 1, str. 374.

¹⁶⁰ Ibidem, str. 376.

¹⁶¹ Ibidem, str. 374.

¹⁶² Cf. Boerio, str. 470.

¹⁶³ Cf. E. Tortonese, *Osteichthyes* (Pesci ossei), Parte Prima, Fauna D'Italia, Vol. X, Bologna 1970, str. 92, bilj. 1: »Questo nome vulgare è in relazione con l'abbondanza di questo clupeide presso le coste dell'antico Stato del Papa (Romagna, Marche). Županović, ČR 1988, str. 33.

¹⁶⁴ Cf. Vinja JF 1, str. 376

Naziv *saraka* najvjerojatnije smo primili iz dijalekata sjeverne Italije¹⁶⁶, dok je sve ostalo što je u svezi s etimologijom toga naziva još uvijek neriješeno. Uglavnom svi dopuštaju vezu sa *sale* »sol«, a da je *saracca* naknadna pučka transformacija.¹⁶⁷

Deanović¹⁶⁸ navodi da je papàlin,-ina mali širun. Talij. mlet. *papalina*, po istome autoru, je vrsta jadranske srdele *Clupea papalina*, tako nazvana, kaže Boerio, jer se najviše lovi na obalama Papinske države (u Romagni). S promjenom roda u izrazu *širun papalina* (str. 169) je sardèlina »mala srdela« na Lopudu.

Zanimljiv je naziv *gòca* na Žirju za malu srdelicu koja se svakih nekoliko godina pojavi u vodama otoka Žirja. Duga je pet do šest centimetara. Budući da se semantizam naziva za nedorasle srdelice često podudara sa sadržajem u nazivima za drugu sitnu ribu (Atherinidae, Maenidae, Scombridae), gdje nalazimo *gavica* = gavun (*gavica* je u Boki naziv za mlađ *Clupea sprattus*), vrlo je vjerojatno, kako navodi Vinja, da je u ihtionimu *goca* izražen sem »šiljast«, i to pomoću jednog od refleksa proširene lat. osnove *ac-(acutiare)* »zašiljiti«, REW 134) iz koje je potekao veći broj ihtionima: lat. *acipenser*, *acus*; naše *aguc* i brojne varijante od *gavun* (*Atherina*).¹⁶⁹

Kako se ovdje zaista radi o sitnoj, maloj ribici, odnosno o ribljoj mladi, koja za razliku od *Sardina pilchardus* nema na skržnom zaklopcu »lepezast svežnjić duboko usječenih brazdica«, već je zaklopac posve gol, nije isključena mogućnost da ta biomorfološka osobina ima veze s nazivom *goca* (v. *golac* m; *goca* f.). Tako bi npr. naziv *goca*, osim izraženog sema »šiljast« mogao biti povezan i s nazivom za *Scomber* iuv. *golac* i u varijantama *golčić*, *golčić*. Izvor tom obliku kao i kod *goca* za *Clupea sprattus* valjalo bi tražiti u grč. *κολιας* »*lacetorum minimus*« (Plinije 32, 146). Tu se paraetimološki naslonio naš pridjev *gol* (jer *Scomber scomber* nemaju ljuski)¹⁷⁰ i rezultat je bio *golac* m. s navedenim inačicama (*goca* f. kod *Sprattus sprattus*). Odatle deminutiv na -ić *golčić*, »mali vrnut,

¹⁶⁵ Ibidem, str. 377.

¹⁶⁶ Ibidem, str. 378; *Isti* »Napomene uz nekoliko dosad nepotvrđenih starogrčkih elemenata u jadranskom ihtiološkom nazivlju«, *Živa Antika*, sv. 1, Skoplje, 1955, str. 2. i 3 (poseban otisak); *Isti*, »Contribution Dalmates au *Romanisches Etymologisches Wörterbuch* de W. Meyer – Lübke, *Revue de Linguistique Romane*, 21, 1957, str. 265; *Isti*, »Notes ichtyonymiques dalmates, *Studia Romanica et Anglica Zagrabienis* (dalje SRAZ), 9-10, Zagreb, 1960, str. 155; cf. Županović, ČR 1986, str. 55; *Isti*, ČR 1988, str. 33.

¹⁶⁷ Ibidem, 1. c.

¹⁶⁸ Cf. Deanović, *Anali*, str. 166.

¹⁶⁹ Cf. Vinja, JF, 1, str. 373; cf. Rondeletü *Libri de piscibus marinis* itd. Lugduni 1554. Isti autor opisuje i prikazuje s imenom *Aphyaphalerica* (od Falero, lokalitet u Grčkoj) jednu ribu koja je zaokupila A.P.Ninni-a: »Nota sull'Aphypha phalerica Rondeletii, *Atti R. Ist. Ven. Sci. Lett. Arti*, 5, 7, 1881, koji je tvrdio »con ragione« da ova vrsta odgovara clupeidu poznatom kao *Clupea sprattus* u Atlantiku i *C.papalina* u Jadranu. Cf. bilješku 163, 1.c. Ovdje je zanimljivo napomenuti da postoji podatak o filozofu Ksenofanu (*Hipolytus Refut.* I, 14, 5) prema kojemu bi se dalo zaključiti da je posjetio otok Paros (Hvar) krajem VI. st.p.n.e. i da je na Parosu u stijeni nađen otisak srdele (τύπον ιχθύος και φωκῶν, ἐν Πάρῳ τύπον ἀφύης); cf. Nikolanci, »Paros, Pityeia i Anchiale u jadranskoj Iliridi«, VAHD, sv. 82, Postrema opera, Split, 1989, str. 35-37 (poseban otisak). Ovdje se vjerojatno radi o jednoj drugoj ribi.

¹⁷⁰ Cf. Vinja JF, 1, str. 291 i 292.

mala skuša« koji Skok tumači pomoću hrv. *gô*¹⁷¹ = *goca* f. za *Clupea sprattus* na Žirju?!

Sardina pilchardus (Walb.)

ZD – KV – SRDELA, SARDELA, ŠARDELA

ŠB – SRDELA (SRDELINA), PRAVA SRDELA, SRDELA VELIKA

HV – SARDELA, SRDELA

U nas su za ovu vrstu najčešće potvrđene sljedeće inačice: *srdela*, *sardela*, *šardela*, *prava srdela*, *srdela velika*. Osnovni naziv je lik izveden iz leksema *sard-*.¹⁷² Općenito je prihvaćeno da su grčko *σάρδα* kao i likovi izvedeni iz tog oblika preuzeti iz lat. *sarda*, koji se etimološki nadovezuje na pridjev *sardus* »sardski«, iz Sardinije«. ¹⁷³ Etimologija, dakle, upućuje na Sardiniju, i to ne samo kao značajno lovište ribe označavane sa *sarda* i izvedenicama već u prvom redu kao mjesto gdje su se doista, još u feničko doba, nalazile velike solionice ove ribe,¹⁷⁴ koja je jedna od najvažnijih vrsta u Mediteranu, a još i danas naša gospodarski najvažnija riba; stoga je za ovu vrstu bila nezamisliva upotreba većeg broja denominativnih tipova. To se najbolje ogleda u *Fiches* FAO gdje su zabilježeni nazivi za 21 zemlju oko Sredozemnog (i Crnog) mora i u svim tim zemljama kao osnovni naziv u upotrebi je lik izveden iz leksema *sard-*. U pogledu geografske distribucije ove vrste proizlazi da je doista najčešća u zapadnome i centralnom Mediteranu, a veoma rijetka u ostalom bazenu i u Crnome moru. Ti podaci govore u prilog zaključku da je riba označavana likovima izvedenicama od *sard* oduvijek bila riba sa zapada, a to nam posredno potvrđuje i predloženo tumačenje naziva.¹⁷⁵

Deanović¹⁷⁶ navodi za *srdela* još i nazive 'sardela *Clupea sardina*', talij. *sardella*, *sarda*, *sardus* 'sardinski'. Skok (*Term.* 54) sam naziv izvodi kao latinski deminutiv od *sarda*, odakle dolazi i mletački deminutiv (?) »sardon«. To bi po njemu moglo značiti da je naše *srdela* poteklo iz lat. deminutiva od *sarda*. U ERHSJ 3,318 isti autor zagovara dalmatsko podrijetlo našeg ihtionima. V. Vinja¹⁷⁷ je naprotiv mišljenja da kod ovog naziva ne postoji dostatno eksplicitnih elemenata koji bi dokazivali njegovu dalmatsku provenijenciju. Što više, on je mišljenja da je taj termin došao u naš jezik iz dijalekata sjevernog dijela suprotne obale pomoću realizacije na-*ella*; ven. *sardèla*. Prema tome V. Vinja odbacuje bilo kakvu mogućnost da u *sardela* vidimo »dalmato-romanski leksički ostatak«, tj. element predmletačkog romaniteta.¹⁷⁸ Kao zaključak isti autor ističe da je jedino ispravno tvrditi da je *sardela*, kod nas i po čitavom Levantu, mletački element.¹⁷⁹

¹⁷¹ Cf. Skok ERHSJ 1,582; Županović, ČR 1988, str. 33.

¹⁷² Cf. Vinja JF, 1, str. 366; Županović, ibidem, 1.c.

¹⁷³ Ibidem, str. 367

¹⁷⁴ Ibidem, 1.c.

¹⁷⁵ Ibidem, str. 368.

¹⁷⁶ Cf. Deanović, *Anali*, str. 171.

¹⁷⁷ Cf. Vinja JF 1, str. 370.

¹⁷⁸ Ibidem, str. 371.

¹⁷⁹ Ibidem, str. 372.

Alosa fallax (Lac.)

ZD – KV – SRDUN, RENG, RINGA, SALAKA, SARDELUN, ČEPA,
SARDUN, ARINGA, SRDELUN, ŠARDELUN, SALSKA, RUŠA
ŠB – SRDUN, SRDELUN, ČIFLA, ČEFLA
HV – ČEPA, SARAČINA

Riječ *Alausa*, od koje dolazi naziv *alosa*, prvi put se spominje u poemi o Moseli (Mosella), koju je sastavio Auzonije, latinski pjesnik iz IV. st. (*Stridentescue focus opsonia plebis alausas?*).¹⁸⁰ Latini su sigurno poznavali ovu vrstu, ali su oklijevali između različitih imena. Tako npr. Bartas, G. de Salluste (1582.) za *Alose* navodi »le creint-foudre coulac« (= *Alose*).¹⁸¹

Alose (*Clupea finta* = *Alosa fallax*) jedna je od anadromskih vrsta, koje na proljeće ulaze u vodene tokove i u jezera.¹⁸² *Alausas* = *Alausa* = *alose*. Franc. *alose* (još od XII. st.), što bi odgovaralo u st. vis. njem. *alosa*.¹⁸³

Svi se etimološki rječnici slažu da je riječ o elementu keltskoga podrijetla, koji se u lat. kao *alausa* pojavljuje kod Auzonija (Mosella 127) iz IV. st., dok se u njem. zadržao *aus der zeit der keltischen besiedlung, nicht durch spätere entlehnung aus dem franz.* (FEW, 1,58).¹⁸⁴ Ovom nazivu odgovara i naziv *galampuz*, koji smo zabilježili u Trpnju za ovu vrstu, tj. dalmatski *galampuz* < *Alausa* REW, 314 i u njemu »vidimo još jedan od onih rijetkih keltskih ostataka na našoj obali«.¹⁸⁵

Postoje i drugi nazivi za ovu vrstu. Među njima lik *čepal/čepa*, nastavljaju lat. CLĪPEA, koji smo preuzeli iz mlet. *cepa* (Boerio i dr.)¹⁸⁶. Također je zanimljiv naziv *čefla*, *čifla* u šibenskome kraju. To su nedvojbeno »dalmatski elementi jer je prijelaz *p > f* za taj jezik karakterističan, a ne nalazimo ga kod naziva za sardele na suprotnoj strani«.¹⁸⁷

¹⁸⁰ Cf. Dumeril, Asc, str. 219, bilj. 1: »Le mot *Alausa*, dont on a fait *alose*, se trouve pour la première fois dans le poème sur la Moselle (Mosella), composé par Ausone, poète latin du IVe siècle. Il y fait une énumération de poissons communs parmi lesquels il comprend l'*alose*, »que la populace, a qui elle sert de mets, fait cuire sur le gril«.

Quis non...

Norit...

Stridentescue focus opsonia plebis alausas?

Les anciens avaient certainement observé l'espèce, mais on hésite entre différents noms qui ont pu servir à la désigner«.

¹⁸¹ Ibidem, str. 218, bilj. 1; cf. Bartas (de Salluste), *Semaine ou création*, 1582.

¹⁸² Ibidem, str. 219, bilj. 2 i str. 220.

¹⁸³ Cf. Vinja JF 1, str. 380; cf. A. Dauzat et al, *Nouveau Dictionnaire Etymologique et historique*, Paris 1964, str. 25, s.v.* *alose*.

¹⁸⁴ Ibidem, 1c.

¹⁸⁵ Ibidem, 1c.

¹⁸⁶ Ibidem, str. 382; *Isti*, »La fortune du lat. *Clupea*«, SRAZ, 15-16, Zagreb 1963, str. 44-45 i bilj. 13, 53; Županović, ČR, 1987, str. 57.

¹⁸⁷ Ibidem, str. 383; *Isti*, SRAZ, 15-16, str. 47; Županović, ČR, 1988, str. 33.

Srdela koja se ističe svojom veličinom, kao što je to slučaj i s ovom vrstom, može se osim s augmentativnim tvorbama (*sardelun, šardelun, srdelun, sardun*), označiti i nazivima koji će biti u opoziciji s *prava* srdela.¹⁸⁸ Za veliku srdelu naša obala pozna još jedan naziv koji je dopro u Sredozemlje relativno kasno.¹⁸⁹ Mislimo pritom na ihtionim *aringa* koji nastavlja germ. tip *haring*.¹⁹⁰ Naš oblik *renga* preuzet je iz mlet.¹⁹¹ Naziv *ruša* ne znamo protumačiti.

Engraulis encrasicolus (L.)

ZD – KV – MINĆON, KURCILJ, MINĆUN, MIĆON, MIĆUN, INĆUN,
 INĆO, SARDUN, KORCILJ, KRCILJ
 ŠB – MINĆON, MIĆUN, MINĆUN, INĆUN, KURCILJ, KURCĚJ
 HV – MINĆUN, INĆUN

Inćun se razlikuje morfološki od svih ostalih clupeidae. Gornja mu čeljust, odnosno rilce, izrazito strši u odnosu na donju.¹⁹³ Skok ga dovodi u vezu s grč. *aphyê*, koji je ostavio tragova na istočnoj obali Jadrana.¹⁹⁴ To je, prema uvriježe-

¹⁸⁸ Ibidem, 1.c.

¹⁸⁹ Ibidem, 1.c.

¹⁹⁰ Ibidem, 1.c.

¹⁹¹ Ibidem, 1.c.

¹⁹² Ibidem, str. 389.

¹⁹³ Cf. T. Šoljan, RJ, str. 246 (br. 580).

¹⁹⁴ Cf. Skok, *Term.*, str. 53. Vjerojatno se otisak ribe u stijeni na Parosu (ἐν δὲ Πάρω τύπον ἀφύης...) odnosi na vrstu *Engraulis encrasicolus*, a ne na srdelu kako navodi Nikolanci, VAHD, sv. 82, str. 36-38, citirajući odlomak Hipolytusa o Ksenofonu (v. bilj. 169). Tu dvojnost iznosi i V. Vinja (cf. bilj. 166), kad navodi: »... u morskom rukavu koji se duboko uvukao u kopno između Neretvanskog primorja i poluotoka Pelješca, živi još i danas jedan nastavljivač starogrč. ἔγγραυλις, koji nam je u više varijanti potvrđen kod pisaca (Elijan, *De Nat. Anim.* 8, 18, sholije uz Aristofana *Equ.* 642 i uz Opijanovu *Hal.* 4, 470). U Trpnju se *Clupea sprattus*, naime zove *granguliš*, koji oblik očito nastavlja Elijanov ἔγγραυλις. Svi se leksikografi i ihtiolozi slažu u identifikaciji ἔγγραυλις sa ἐγκρατίχολος (Aten. 300 f. i Aristotel HA 6,15) i sa ἀφύη), a ova dva posljednja imena su nedvojbeno utvrđena kao nazivi za podvrste *Clupeidae*. Osim toga Gaza (1400-1475) prevodi Aristotelov ἔγγραυσίχολος sa *encraulis*, dok su ihtiolozi jednoj od tih podvrsta (sic!) dali sistematsko ime *Engraulis enchrasicholus* (ovdje se radi o posebnoj obitelji *Engraulidae*, o.p.) a ta se ista podvrsta i danas u Izraelu naziva *afian* (ἀφύη).«

U vezi s tim nazivom isti autor u bilj. 9(3) kaže: »Svakako još treba razjašnjenja izvođenja tal. *acciuga* i hrv. *inćun* od grč. ἀφύη: cf. Skok, *ZfrPh* 50, 523 i 54, 473.

Gubica je kod *inćuna* (*E. encrasicolus*) izrazito konična (museau conique proeminent pointu, v. bilj. 138, vol. II, str. 1081), što je povezano s lat. *acus* – *acutiare* »zašiljiti«, REW 134 i vjerojatno < od grč. ἀφύη, tal. *acciuga* i hrv. *inćun*. Naziv *granguliš* (iuv.) u ovome slučaju vjerojatnije se odnosi na jedinu vrstu u Mediteranu iz obitelji *Engraulidae* (*E. encrasicolus* L.), koja se u obliku *gubice* potpuno razlikuje od brojnih vrsta *Clupeidae*, koje nemaju koničnu gubicu (»museau non conique«). Prema tome, naziv *granguliš* (iuv.) u Trpnju za *Clupea sprattus*, koji dolazi poslije *galampuz* za istu vrstu u Trpnju, vjerojatno je nastavljivač starogrč. ἔγγραυλις, po kojemu su ihtiolozi dali sistematsko ime *Engraulis encrasicolus*, a to bi u potpunosti odgovaralo nazivu Ksenofana na Parosu (= Hvaru) za otisak *inćuna*. τύπον ἀφύης), koji se još i danas u Izraelu naziva *afian* (ἀφύη).

nom gledanju, grč. ἀφύη, latinizirano u *apua*.¹⁹⁵ Tako npr. Plinije (HN 31,95) navodi: »Apuam nostri, aphyen Graeci vocant, quoniam is pisciculus e pluvia nascitur«, jer su Stari vjerovali u spontanu generaciju te ribice (à *privativum* + φύω), koja se rađa iz morske pjene nakon kiše: »... apua spuma maris incalescente, cum admissus est imber« (HN 9,160).¹⁹⁶ Tu Plinije slijedi Aristotela (HA 6,14,2). Sve to navodi da u grč. ἀφύη vidimo istu vrijednost koju imaju naši nazivi za *mlad*¹⁹⁷. To bi ukazivalo da su Stari kod ribe označavali ponajprije veličinu: ἀφύη/*apua*, što je u ovome slučaju bila oznaka za najsitnije ribe u moru. To mišljenje iznosi i Skok,¹⁹⁸ kad sugerira pučko-etimološko djelovanje u prijelazu *aphye* > **appluvia* (REW 520). Corominas, međutim, jedinstvenu ishodišnu točku za europske oblike vidi u Genovi gdje se za lat.* *apiua* rabi naziv *anciöa*.¹⁹⁹ Za naziv *inčun* i njegove inačice i Skok²⁰⁰ smatra da »ide naporedo s mlet. *in'čo*«. Oblici *inčun*, *minčun*, *mičun*, s obzirom na fonetsku pojavu, smatra Skok, mogu biti i dalmato-romanski leksički ostaci.²⁰¹ Isti autor također je mišljenja da suglasnik *m* – »potječe zacijelo od unakrštanja sa *mići* 'malen', što može vrijediti za sjevernu čakavštinu, napominje Vinja²⁰², ali ne dolazi u obzir za južne govore, gdje *mići* kao izraz za »malen« nije poznat.²⁰³ Međutim, *mičun*, *mičon*, na zadarskome području, a također i na šibenskome ukazivalo bi na Skokovo mišljenje jer su nazivi *mičun* i *mičon* najzastupljeniji upravo na zadarskome i šibenskom području. To potvrđuje i sačuvani izraz, u vezi s pravljenjem sira, *mic maja* u Šibenskom Docu. *Mic* je »mali«, koji je bio zadužen za pravljenje kvasca, a od kojega dolazi i sjevernočakavsko *mići* u Šibenskome Docu čakavski realizirano. Odatle vjerojatno i najčešće nazive za *Engraulis encrasicolus* na zadarskome i šibenskom području možemo doista povezati s križanjem sa *mic* – *mići*« malen.²⁰⁴

Na Dugom otoku, na Ižu, a isto tako i na Žirju susrećemo nazive: *kurcilj*, *korcilj*, *krcilj*, te na Žirju *kurčej* koji su u svezi s hrvatskim izrazom za »mentula« »penis«. To nam također dopušta da, uz unakrštanje sa *mic* – *mići*, »malen«, pretpostavimo i mogućnost da se u nazive ta Ee umiješala preko sadržaja »mentula« i forma izraza ven. *minchiòn* (čitati minčon) koju REW 5513 tumači upravo kao rezultat križanja *mintüla* + *coglion* (ven. *cogion*).²⁰⁵ Upravo ta sekundarna

¹⁹⁵ Cf. Vinja JF, 1, str. 385.

¹⁹⁶ Ibidem, 1.c.

¹⁹⁷ Ibidem, str. 386.

¹⁹⁸ Cf. Skok, ZfrPh 50, str. 522-523.

¹⁹⁹ Cf. Vinja JF, 1, str. 386.

²⁰⁰ Cf. Skok ERHSJ 1, str. 41; Deanović, *Anali*, str. 164.

²⁰¹ Ibidem, 1.c.

²⁰² Cf. Vinja JF, 1, str. 387.

²⁰³ Ibidem, 1.c.

²⁰⁴ Županović, Š. *Starodrevna baština šibenskoga kraja*, Književni kr. 54, Split, 1991, str. 161 (dalje ŠBsk).

²⁰⁵ Cf. bilj. 202, 1.c.

motivacija kod *minćun*, mogla je, dok joj je sadržaj još bio proziran, izazivati po sadržajnoj paradigmi, tj. sinonimijskom atrakcijom, izosemantičko *kurcilj*.²⁰⁶ A tu drugu semantičku paralelu nalazimo i na Siciliji u nazivima *anciòja*, *anciora*, *aliccia*, itd. koje za Ee navodi da su »samo prenesena upotreba znakova muškog spola«. ²⁰⁷

Naziv *sardun* je mletačka oznaka za iuv. *Engraulis encrasicolus* (Ee) i ima vrijednost zbirne imenice. Termin *inchiò*, prema Boeriju²⁰⁸, i u Veneciju je došao, zajedno s robom izvana: »*Inchiò*, s.m. *Asciuga salata*,, Pesciolino di mare, da noi detto *sardòn* quando è fresco, e che ci parviene salato in barili come la sardelle della Dalmazia...«²⁰⁹

Argentina sphyraena (L.)

ZD – KV – SREBRNA, ARĐENTIN, SREBRENJAK, SREBRNJAK,
SREBRNICA, SREBRNJAČA

ŠB – SREBRNA

HV – ...

Ova vrsta se ističe srebrnastom bojom tijela, što joj je ujedno osnovna značajka. Taj je *sem* u drugim jezicima često izražen za gavuna. Kod nas se izražava bilo domaćim bilo stranim izrazom iz osnove koju nalazimo u *srebro*, *srebrn*, *srebrnjak* i *srebrnjak*.

Na rom. izrazu *argento* (< ARGENTUM REW 640) za *sem* »srebro«, temelje se ven. posuđenice *arjetin*, *arjetina*, te s tal. – đ – *arđentin*.²¹⁰

Synodus saurus (L.)

ZD – KV – MANJUR

ŠB – MANJAVUR, MANJAVAR, ZELEMBAĆ

HV – MANJAUR

U pogledu naziva *manjavur*, *manjavar*, i inačica imamo očiti prijelaz TERRESTRIA → MARINA, a to se najbolje ogleda u izosemantičkim nazivima *zelembać* – lezard. Zato je plauzibilno SKOKOVO pomišljanje na starije (predrimsko) postanje,²¹¹ ponajprije zbog toga što je riječ o gmazu i što se čuva formant *-vor*, *var*, *vur*, a prekraja osnova.²¹²

Drugi naš naziv, *zelembać*, koji je u kopненоj terminologiji oznaka za guštericu (*Lacerta viridis*) dosta je recentan u odnosu na *manjavur*. Kod *zelembaća* izrazita su velika usta, a kratka gubica. Zubi su oštri. Kao guštericu navode ga Hirtz (1928, 177), ARj 22,739 i Skok, 1,170 s.v. -ac, ali ne kao ihtionim.

²⁰⁶ Ibidem, str. 387-388.

²⁰⁷ Ibidem, 1.c.

²⁰⁸ Cf. Boerio, str. 335.

²⁰⁹ Ibidem, 1.c.

²¹⁰ Cf. Vinja JF, 1, str. 401; Županović, ČR, 1988, str. 33.

²¹¹ Cf. Skok ERHSJ, 1, str. 170.

²¹² Cf. Županović, ŠBsk, str. 250 i 251.

Najčešće se ta vrsta i u drugim europskim zemljama označuje po imenima za guštericu: Eidechsenfisch (njem.), Lizard fish (eng.), Lézard (fr.).²¹³

Anguilla anguilla (L.)

- ZD – KV – BIŽAT, ANGULJA, UGOR, BIŽOT, ŠPADUN, JANGUJA,
INGUJA, UGOR ŽUTI, ANGU(I)JA, KAJMAN, BIZAT
ŠB – BIŽAT, BIŽOT, ANGULJA, ANGUJA, JANGULJA, BLATSKI
UGOR, JEGULJA
HV – JAGUJA, ANGULJA, JEGULJA, JAGULJA

Jegulja = *jagulja* stara je posuđenica,²¹⁴ dok se kod *angulja* = *jangulja* radi o metatezi. Na toj se metatezi temelji i naziv *jegulja*. Skok²¹⁵ je mišljenja da latinski naziv *anguilla* »posudiše svi Južni Slaveni već u prvo doba kao *jegulja*, *angulja*, *janjula*«. Oblik *jegulja* najstariji je naš direktni nastavljac lat. deminutivne izvedenice *anguilla* (od *anguis* »zmija«).²¹⁶

Ostale naše inačice: *angulja*, *janguja*, *inguja*, *jangulja*, *jaguja*, *jagulja*, nastavljaju isti lat. etimon, pri čemu denazalizacija u osnovi govori o starijem stadiju ulaska riječi u naš sustav.²¹⁷ Kod *inguja* vokalsku modifikaciju izazvalo je mijesanje imena biomorfološki slične *iglice* (*Belone acus*).

Ugor je naziv za *jegulju* na onim mjestima gdje je Conger poznat pod imenom *grug* (grongo, Skradin). I u sardskome se ponegdje *jegulja* zove gróngu,²¹⁸ dok se isto tako ponegdje *ugor* (u znač. »*jegulja*«) dodatno determinira oznakom boje: *ugor žuti*, a u Skradinu deminutivnom tvorbom *ugorić*. Takvu upotrebu u nas navodi Aldrovandi, u poglavlju »De Anguilla«: »Illyrij augorz dicunt«.²¹⁹

Također je u širokoj uporabi i venecijanizam *bižat* s inačicama *bižot*, *bizat*, *bižat*. U šibenskome regionu to je jedina oznaka za vrstu *Anguilla*.

²¹³ Ibidem, str. 252.

²¹⁴ Cf. Skok ERHSJ 1, str. 770; Županović ČR, 1988, str. 57.

²¹⁵ Cf. Skok, *Term.*, str. 54.

²¹⁶ Cf. Dumeril, *Asc*, str. 238, bilj. 1: »Anguilla paraît venir du mot *anguis* serpent. La ressemblance extérieure aura motivé cette similitude de nom, qui est indiquée dans le vers où Juvénal (*Satire* V, vers. 103) dit, en parlant des aliments de mauvaise qualité donnés aux parasites.

Vos anguilla manet longae cognata colubrae

»Tandis qu'on apporte au maître de la maison une murène, on ne vous sert qu'une méprisable anguille pareille à une couleuvre.«

²¹⁷ Cf. Vinja JF, 1, str. 156.

²¹⁸ Cf. M.L. Wagner, *Dizionario etimologico sardo*, I, Heidelberg, 1960, str. 954 (dalje DES).

²¹⁹ Cf. U. Aldrovandi, *De piscibus libri XII*, Bononiae, 1638, str. 543; cf. Vinja JF, 1, str. 157; Županović, ČR, 1988, str. 34.

Skok²²⁰ prihvaća mišljenje C. Battistija i G. Alessija, prema kojemu je *bisato* izvedenica od lat. *biscia* »zmija« lat. BESTIA REW 1061. To mišljenje prihvaća i Vinja, držeći ga opravdanim.²²¹

Augmentativnu vrijednost za jegulju vidimo isto tako i u nazivu *špadun* preuzetom iz ven. *spadón*, »larga e lunga spada«.²²²

U imenu se može također odražavati i habitat jegulje ili mjesto na kojemu se lovi. Tako npr. naziv *blatski ugor* (od blato) to potvrđuje.

Za Saljski naziv *kajman* B. Finka²²³ kaže da je »jegulja iz muljevitih i često bočatih uvala«. Isti autor tumači naziv pomoću amerikanizma *kajman* »aligator«, što V. Vinja isključuje stoga što taj naziv nije poznat u krajevima gdje se oblikom *kajman* označava jegulja te stoga što takva metafora u drugim europskim jezicima potpuno izostaje.²²⁴

Muraena helena (L.)

ZD – KV – MORONA, MORINA, MORENA, MORA, ZMIJA OD MORA,
ŠB – MORONA, MORINA, MURINA
HV – MARINA, MORINA

Čitav naš obalni pojas, kao i najveći dio Sredozemlja, pokriven je oblicima kojima je izvor u jedinstvenom ihtionimu iz kojega su potekli grč. *μούραινα* i lat. *murena* (ili *muraena*).²²⁵

Naši oblici koji nastavljaju *μούραινα/murena* rezultat su lokalnih faktora u inačicama osnovnog leksema: *morina*, *morona*, *morena* (*mōra*), *murina*. Paretimološko naslanjanje na »incubus« (= *mōra*) vidljivo je u ihtionimu *mōra*, a neki ispitanici tako osjećaju i *mōrina*.

Jedino odstupanje od jedinstvenog etimona nalazimo u nazivu *morska zmija* (zmija od mora) što ima svoj potpuni ↘ u alb. *gjarpër deti*; cf. port. *cobra-do-mato*.²²⁶

Skok²²⁷ je mišljenja da je *murina* f., *morina* dalmato-romanski leksički ostatak iz ribarske terminologije od lat. *mūr(a)ēna* < grč. *μούραινα* (*ē* > *i*).²²⁸

²²⁰ Cf. Skok ERHSJ 1, str. 165.

²²¹ Cf. Vinja JF, 1, str. 157.

²²² Cf. Boerio, str. 681.

²²³ Cf. B. Finka, MR, 23, 1971, str. 167.

²²⁴ Cf. bilj. 221, str. 159.

²²⁵ Ibidem, str. 162; cf. Županović, ČR, 1987, str. 56; *Isti*, ČR, 1988, str. 34.

²²⁶ Ibidem, str. 163.

²²⁷ Cf. Skok ERHSJ, 2, str. 485; Županović ČR, 1987, str. 56; *Isti*, ČR, 1988, str. 34.

²²⁸ Cf. P. Hektorović, *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, Jadranski institut JAZU (prir. R. Bujas), Zagreb, 1951, str. 65-66 (dalje *Ribanje*); cf. Skok, *Term.*, str. 80.

Postavlja se pitanje koji su to bili uzroci što su mogli osigurati izvanrednu trajnost imena i njegovo širenja preko granica pojedinih jezičnih sustava kod ove vrste? Vinja je mišljenja da sam oblik ribe neće biti presudan za trajnost imena u prostoru i vremenu. Čak i misterij kojim je bila obavijena *murina* sam po sebi ne može biti onaj faktor koji bi osigurao trajnost imena. Presudan je čimbenik, kako navodi isti autor, *jestivost* ili točnije *traženost* za jelo.²²⁹ To je ona temeljna značajka, uz samu legendu, koja je osiguravala *trajnost* imena i njegova širenja preko granica pojedinih jezičnih sustava. Rimljani su očito veoma cijenili murinu, osobito u odnosu na jegulju. Juvenal (Sat. V. v. 103), govoreći o jegulji, sličnoj zmiji, kaže da je to hrana loše kvalitete, puna parazita: »Vos anguilla manet longae cognata colubrae«, dok će kad govori o *murini* kazati da se ne servira »jedna prezirna jegulja slična zmiji.«²³⁰

Conger conger (Artedi L.)

ZD – KV – UGOR, GRUG, GRUH, GRONGO, GRUŠČIĆ
 ŠB – UGOR, GRONGO
 HV – UGOR

Kod nas se *Conger vulgaris* najčešće naziva *ugorom*. Nazivi *grug*, *gruh*, nastavak je mediteranskoga CONGER (*gonger*, *congrus*, *gongrus*) = grč. γόγγρος. Skok²³² veli da je to i naziv za zmiju... lat. *anguis*. Tako je zbog toga što se držalo da su ugori (slični jeguljama) zmije, a ne ribe.

Oblici iz tipa *conger* na našim su obalama mnogo stariji.²³³ Imena etimologijski vezana uz γόγγρος i *conger* raširena su po čitavom Mediteranu. *Grüg*, *gruh*, *gruščić*, (iuv.) = *grug* stara je posuđenica iz ribarske terminologije, kako možemo zaključiti po denazaliziranom – ON –, koji pred suglasnikom prelazi u *u*. Naziv je veoma star i ukazuje na »naše adaptacije nepoznatih dalmato-romanskih oblika od lat. *conger*, gen. *congrī*, mediteranskoga podrijetla.²³⁴ *Grüg* se poklapa s tal. *gróngo*, s time da -g > h *gruh*²³⁵

Svi gore navedeni oblici mogu se izvoditi iz grč. γόγγρος i razjasniti pomoću južnotalijanskoga greцитeta jer su i tamo sačuvani.²³⁶

Oblik *grongus* spominje se godine 1322. u Trogirskom statutu, godine 1431. u Pulskom (LexLatMAIug 1,521 i P.Sella 277), te u *Statutum Scardonae* (cap. LXVII, p.135), gdje čitamo da se *grongus* prodaje po 5 denarija za libru, kao i u

²²⁹ Cf. Vinja JF, 1, str. 164.

²³⁰ Cf. bilj. 216, l.c.

²³¹ Cf. Vinja JF, 1, str. 161.

²³² Cf. Skok ERHSJ 3, str. 537.

²³³ Cf. Vinja JF, 1, str. 160.

²³⁴ Cf. Skok ERHSJ 1, str. 627.

²³⁵ Ibidem, l.c.

²³⁶ Cf. Skok, *Term.*, str. 11.

prva dva grada.²³⁷ Zanimljiv je u tom pogledu skradinski naziv *grongo*, koji odgovara venec. nazivu *grongo*. Budući da je i Skradinski statut pisan u XIV. st. i da se u Skradinu živjeli Romani u srednjem vijeku, nije isključena mogućnost da je i ovaj skradinski naziv dosta star i da nije venecijanizam, ako imamo u vidu »da se leksik toga gradića baš ističe neobično malim brojem venecijanizama«. ²³⁸

Belone belone belone (L.)

ZD – KV – IGLA, JIGLA, JAGLUN

ŠB – IGLA, JAGLA, IGLICA, JAGLICA

HV – JAGLICA, IGLICA

Kod *Belone acus* karakteristična je »izdužena«, poput igle zašiljena gubica.²³⁹ Svi se naši nazivi za vrstu *Belone*, prema tome, temelje na slici sadržaja »igla«. ²⁴⁰

To potvrđuju i najstariji nazivi kod grčkih i latinskih pisaca koji su se zasnivali na istome semu. Tako npr. kod Plinija čitamo »Acus sive belone unus piscium dehiscente propter multitudinem utero parit, a partu coalescit vulnus...« (9,166). U ovom opisu *sive* se može shvatiti tako da je *acus* = *belone* = *Belone acus*. Prema tome mogli bismo zaključiti da su Plinijevo *acus* i grčko βελόνη oznake za *Belone acus*, iako postoji pretpostavka da Plinijevo *acus* samo ponavlja Aristotelovu tvrdnju iz HA 6,13,4 da ribi koju zovu βελόνη puca trbuh u trenutku mriješćenja i da nije riječ o *Belone acus*, već o drugoj igličastoj ribi, *Syngnathus acus*.²⁴¹

Naši nazivi za *Belone acus* uglavnom se temelje na sadržaju igla: *igla*, *iglica*, *jigla*, *jagla*, *jaglica*. Oblik *jaglun* izveden je pomoću romanskoga sufiksa *-un* (< – ONE). *Skok* je mišljenja da je zbog toga moguće (*un* < *one*) da se u nazivu *jaglun* unakrstila naša riječ s romanskom (latinski sufiks za uvećanje *-one*).²⁴²

Scomberesox saurus (Walb.)

ZD – KV – AGUC, IGLA, MUŠKA IGLA, IGLUN, IGUC, SKERMO, JIGLE-NAC, IGLINAC, IGLENAC

ŠB – IGLA, IGLUN, JAGLUNIĆ, JAGLUN, IGLICA

HV – JAGLUNIĆ, MUŠTRAVENTAT

Od naših imena za *Scomberesox* koja se temelje na sadržaju »igla« neke smo već vidjeli kao oznake za *Belone acus*: *iglun*, *igla*, *jaglun*, *jaglunić*. Ostali su likovi: *iglenac*, *iglinac* koji se sa svojim m. rodnom suprotstavljaju nazivu *igla*, tj. imenu za

²³⁷ Cf. bilj. 233, bilj. 23.

²³⁸ Ibidem, 1.c.; Županović, ČR, 1988, str. 34, bilj. 160.

²³⁹ Cf. bilj. 163, str. 368-369.

²⁴⁰ Cf. Vinja, »L'ichthyonomie ragusaine et la Méditerranée«, Firenze, 1976, str. 54-55; *Isti JF*, 1, str. 186; Županović, ČR, 1988, str. 34.

²⁴¹ Cf. Vinja JF, 1, str. 186; Županović, 1.c.

²⁴² Cf. *Skok Term.*, str. 52; ARJ 3,771,4,408,409,418; Meyer – Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, 3, Heidelberg, 1935, 189 (dalje REW).

Belone acus. Romanska je tvorba *aguc* i s umetnutim – n – kao u *iglun*. Unakršta- vanjem našeg igla i tuđeg *aguc* nastalo je *iguc*.²⁴³

Augmentativna je izvedenica od lat. *acus* pomoću sufiks(a) *-one*. Osnovna se riječ prevodi u *iglun = igluni*.²⁴⁴

Među ribarima postoji rasprostranjeno vjerovanje da *Scomberesox* pretkazuje oluju, pa se njegovo pojavljivanje na površini smatra znakom da će biti vjetra. Odatle vjerojatno i ime *muštravenat* (iz ven. *mostravento*) »banderuola stretta e lunga, che si mette nello sperone della testa degli alberi, e serve per mostrare il vento«. ²⁴⁵

Exocoetus volitans (L.)

ZD – KV – LASTAVICA, LASTAVICA MODRA, LASTAVICA MORSKA, LASTROVICA, MUZODURO, PREPELICA, LASTOVICA, POLE- ČUH

ŠB – LASTAVICA

HV – LASTAVICA, LETEĆA LASTAVICA

Naziv *lastavica* ime je preneseno iz suhozemne zoologije.²⁴⁶ Skok pretpostavlja da je *lastrovica* sveslav. i praslav. riječ.²⁴⁷ Determinativom su označeni *lastavica morska* i *lastavica modra*.

Najjednostavniji način da se izrazi sadržaj »riba koja leti« jest da se izrazu s arhisemantemom »riba« doda oznaka »leteća«. Taj jednostavni tip nalazimo i u nazivu *polećuh*. On se temelji na leksemu – let-, tj. *leteća lastavica*.²⁴⁸

Od ostalih ornitonima zabilježili smo još i naziv prepèlica.

Syngnathus spp.

ZD – KV – IGLA, DIVLJA IGLA, GLISTA, POPIŠADA, DIVLJAKULJA, PO- PIŠNJAK, POPIŠINI

ŠB – IGLA, ŠILO, BADALO

HV – ŠILO

Sadržaj »igla« u nas je po broju ihtionima najzastupljeniji. Pored jednostavnog igla, nalazimo također i oblike determinirane oznakom »divlji«, tj. *divlja igla* te jednočlan lik *divljakulja*. Ista slika sadržaja izražena je venecijanskom posuđenicom *agon*.²⁴⁹

²⁴³ Cf. Vinja JF 1, str. 188; Županović, ČR, 1988, str. 34.

²⁴⁴ Cf. Skok ERHSJ 1, str. 13.

²⁴⁵ Cf. Boerio, str. 430; Vinja JF 1, str. 188-189.

²⁴⁶ Cf. Skok *Term.*, str. 50.

²⁴⁷ Skok ERHSJ 2, str. 273.

²⁴⁸ Vinja JF 2, str. 25-26.

²⁴⁹ Vinja JF 1, str. 189; Županović, ČR, 1988, str. 34.

Metaforički izraz *šilo* zabilježen je također za ove vrste.²⁵⁰

Oblik tijela kod ove vrste morao je podsjetiti na *glistu*.²⁵¹

Morsko *šilo* jedna je od najnevrednijih riba, pa nije nimalo neobično što među njegovim imenima nalazimo i takvih kod kojih je veoma izražena ta konotativna vrijednost. U nas je ta stilistička vrijednost postavljena nizom *popišada*, *popišnjak*, *popišini* (m. pl.). Kako izduženi oblik glave nalikuje na šilo, kojim se bode (gl. *badati* »bosti«), nastao je i ihtionim *badalo*.²⁵²

Hippocampus spp.

ZD – KV – KONJ, PETEH, MORSKI KONJ, KONJIC

ŠB – KONJIĆ

HV – KONJ, MORSKI KONJ

Zbog svoje sličnosti s konjem daleko je zanimljiviji od Syngnathusa *morski konjić*, Hippocampus. U mnogih mediteranskih naroda uz tu su malu, posve čudnu ribicu neobična oblika vezane mnoge priče, vjerojatno naslijeđene iz klasične starine, jer njezin karakterističan lik nalazimo na mikenskim vazama i masalijskom novcu.²⁵³

Grci su poznavali naziv *ἵπποκάμπος* u značenju »monster with horse's body and fish'tail«. Uz taj oblik postoji i lat. ekvivalent *equus marinus*. Međutim, ni grčki ni rom. jezici nisu sačuvali oblik *hippocampus*, već su kod svih mediteranskih naroda nazivi za ovu neobičnu ribicu tvoreni vlastitim jezičnim sredstvima.²⁵⁴

Na slici konja zasnivaju se i naši nazivi: *konj*, *morski konj*, *konjić*.

U nazivu *peteh* došlo je do metafore prema »pijetao« zbog izrasline na glavi slične »kokotu« (»pijetlu«).²⁵⁵

Merluccius merluccius (L.)

ZD – KV – MOL, MOLÈTE (f. pl.), OSLIĆ, ZUBAR, MOLO, MOLJO

ŠB – MOL, TOVAR, MAGARAC, MOLO

HV – MARLUC, MURLUC

Već su i Grci za ovu vrstu, kao i druge slične, različito rabili jednaka imena. Tako, npr. za grč. *ὄψος / ὀψίος* (= »magarac«, »tovar«), nalazimo kod Plinija deminutiv *asellus*, što dovodi do brkanja naziva i ne dopušta identifikaciju kod pripadnika obitelji *Gadidae*. Ni humanistički pisci nisu unijeli mnogo više svjetla u taj problem.²⁵⁶

²⁵⁰ Cf. Skok ERHSJ 3, str. 396.

²⁵¹ Vinja JF 1, str. 191.

²⁵² Ibidem, 1.c.

²⁵³ Ibidem, str. 192.

²⁵⁴ Ibidem, 1.c.

²⁵⁵ Ibidem, 1.c.

²⁵⁶ Ibidem, str. 256-257.

Kao što vidimo, za Gadidae ne nalazimo jednoznačne nazive u prošlosti, a gotovo da ih u narodu ne nalazimo ni danas. To otežava i tumačenje njihove etimologije, ako se polazi od izraza zabilježenih u narodu. Ipak će međutim biti mnogo lakše riješiti problem etimologije za vrstu *Merluccius* nego za vrste *Gadus*, a osobito lako za morfološki nešto uočljiviju vrstu *Motella*.

Već smo vidjeli da je u grč. ὄνος / ὀνίσκος, a u lat.- *asellus*, što je zapravo deminutiv od *asinus*, »magarac« REW 704. Polazeći od slike sadržaja »magarac«, došlo je do prenošenja imena te *par excellence* mediteranske životinje na ribu. Tome je, vjerojatno, uzrokom ponajprije bila *siva* (srebrnasta) boja magarećeg krzna, zbog koje u narodu magarac ima naziv »sivac«. Takvo tumačenje zastupa i Varon (LL 5,77), a prihvaćaju ga i P. Barbier i E. de Saint-Denis.²⁵⁷ Čak se i Ovidije (*Hal.* 133) pita, misleći na pravog oslića (*Merluccius*), zašto je tako dobra riba dobila tako ružno ime. Slika »magarac« bila je proširena u gotovo svim jezicima Mediterana i vjerojatno odgovara formi sadržaja dotičnog ihtionima.²⁵⁸

Na istoj se slici temelje naša imena *tovar*, *magarac*, *oslić*.

Naziv *mol*, *molo*, te var. *moljo* i sl. preuzeli smo iz mletačkoga *molo* »Gado minuto«. Naziv sa sadržajem »magarac« iz kojega je potekao naš naziv *mol*, najraširenije je ime za *Merluccius*. To je lat. MÜLLUS »Maulesel«, podrijetlom predindoevropska riječ kao i *asinus*.²⁵⁹ Zbog osobitosti zuba u *Merluccius*-a, pučka taksonomija daje toj vrsti naziv *zubar*.

Iz tal. *merluzzo* nastali su naši nazivi *marluc*, *murluc*.²⁶⁰

Micromesistius poutassou (Risso)

ZD – KV – MOLOLUNGO

ŠB – – – –

HV – – – –

Ovo je u Malom Lošinju zabilježen naziv za *Gadus poutassou*. Naziv *mololungo* je venecijanizam i u potpunosti odgovara morfologiji vrste.

Trisopterus minutus capelanus (Lac.)

ZD – KV – PIŠMOLJ, MOLETE (f. pl.), PIŠMOLETI, PEŠEMUL, PIŠEMOLJA, MOLIĆ, MOLJ, MOL

ŠB – PIŠMOLJ, MOL, MOLO

HV – PIŠMOLJ

Kod ove malo vrijedne ribe (navlastito u usporedbi s vrijednim i traženim oslićem) neće nas čuditi mnoštvo afektivnih tvorbi i stilističkih prilagodavanja: *pi-*

²⁵⁷ Ibidem, str. 257; cf. Županović, ČR, 1988, str. 34.

²⁵⁸ Ibidem, 1.c.

²⁵⁹ Cf. bilj. 218, str. 420; Vinja JF 1, str. 258.

²⁶⁰ Cf. Vinja JF 1, str. 263.

šmolj, *pišmoleti*, *pešemol*, *pišemolja*. Time se istodobno može protumačiti i naš oblik *molj*. Zbog toga smatramo da u *molj*, *molja* valja vidjeti pridjevsku determinaciju s vrijednošću »mek«, a ne apoziciju *mol*. Prema tome, naši oblici ne nastavljaju MÜ-LUS (kao kod oslića) već MÖLLIS, u značenju »mek«, MOLLIARE »erweichen«. U tom slučaju prijelaz *-lj -j* (*pišmoj* < *pišmolj*), možemo prihvatiti samo kao prvotni oblik (*-j*) posuđenice, a *-lj-* interpretirati samo kao hiperkorektnu hrv. formu.²⁶¹ Prema tome je *pišmolj* »aselorum generis pessimus«, a to znači da će njegova imena, baš zbog loše kvalitete ove ribe, biti stilistički označena kao nešto što je manje vrijedno. U tom slučaju riječ je o mekoj, lako pokvarljivoj ribi i to joj je jedna od osnovnih razlučnih oznaka.²⁶² Tako smo u opoziciji *mol~pišmolj* razjasnili i najveći broj naziva za većeg i traženijeg oslića.

Nazivi *mol*, *môlo* i sl. preuzeli smo iz mlet. *molo*. To su za nas venecijanizmi, koje smo dalje prilagođavali našem sustavu, bilo da smo ih proširivali našim ili aloglotskim morfemima (*molić*, *moleti*, *molete*).

Deanović²⁶³ izvodi naziv *pišmolj* iz tal. *pesce molo*, a ovaj pak iz grčko-lat. *mullus*. Isto tako postupa i Hirtz (s.v. *pišmolj*).²⁶⁴ Također i P. Skok²⁶⁵ nazive *pišmolj* = *pišimolj* = *pišmoja*, ak. pl. *pišmolje* < tal. *pesce molo*. To potvrđuje i B. Finka²⁶⁶ kad navodi da je ta riječ naša glasovna prilagođenica tal. složenog naziva *pesce molo*. S navedenim mišljenjima se ne slaže V. Vinja,²⁶⁷ koji tvrdi da prefiksalni leksem *peš-e*, *-i* u ovome slučaju ima funkciju determinativa i znači isto što i »morski«, »riba« ili sl., »tj. označava pripadnost tog apelativa moru, klasi riba«.

Merlangus merlangus euxinus (Nordman)

ZD – KV – MOLOLARGO, MOLETI (f. pl.), MOLÈTE (f. pl.), PIŠMO(L)J,
PEŠIMOL, PIČMULJ, PIŠEMOLJA, PEŠEMOL

ŠB – PIŠMO(L)J

HV – PIŠMO(L)J

I za ovu vrstu možemo kazati isto što i za prethodnu, tj. da smo nazive *môl*, *môlo* preuzeli iz venecijanskog *molo*. Venecijanizmi su i ostali oblici koje smo dalje prilagođavali našem sustavu (*moleti*, *molete*), bilo da smo pred ime ribe, a ono je uvijek apelativ, s određenom i jasnom *-ne* – ihtionimskom funkcijom i vrijednošću, dodali leksem *peš-e*, *-i* ili sl. i da taj prefiksalni leksem ima istu funkciju kod ove vrste kao i kod dviju prethodnih iz iste obitelji. I ovdje su, kao i kod prethodnih vrsta, oblik *pičmulj*, kao i *pišmoj*, *pišmol* i *pišmolj* naši oblici koji nastavljaju lat. MOLLIS (»mek«), što se odražava i u klasifikaciji Willoughby-a (Oxford 1686.)

²⁶¹ Ibidem, str. 260.

²⁶² Ibidem, str. 259.

²⁶³ Cf. Deanović, PZ, str. 738.

²⁶⁴ Cf. Hirtz, Rječnik, *Pisces*, str. 299.

²⁶⁵ Skok ERHSJ 2, str. 646.

²⁶⁶ Cf. B. Finka MR 25, str. 175-177; Vinja JF 1, str. 259-260.

²⁶⁷ Vinja, ibidem, 1.c.

za pišmolje, tj. *Gadus* spp., gdje su današnji *Gadus merlangus* i dr. za njega *asellus mollis maior*, *asellus mollis minor*, *asellus mollis latus* i *asellus mollis niger*.²⁶⁸ Konsonantni dočetak u našim oblicima je različit. Može biti *-l* (*pišmol*), *-j* (*pišmoj*) i *-lj* (*pišmolj*, *pičmulj*). Ako se uzme izvorište MOLLIS »mek«, MOLLIARE, a ne od MŪLUS, kako to pokušavaju objasniti B. Finka, M. Hirtz, P. Skok i M. Deanović, tada je palatalizacija više nego jasna: ven. *mogio(j)* »molle«, objašnjava nam naše oblike. Tada nećemo više bez ikakve potrebe tumačiti prijelaz *-lj > -j*, već ćemo *-j* kod ove vrste kao i kod prethodnih vrsta prihvatiti kao prvotni oblik posuđenice, a *-lj* interpretirati samo kao hiperkorektnu hrv. formu.²⁶⁹

Isto tako možemo kazati da ribari u Malom Lošinj u postizu opoziciju za *Gadus merlangus* ~ *G. poutassou* pomoću neprilagođenog venecijanizma *mololargo* ~ *mololungo*, što u potpunosti odgovara morfologiji tih vrsta, jer je prva šira, trbušastija (*largo*), a druga izduženija (*lungo*).²⁷⁰

Phycis spp.

ZD – KV – TABINJA, BABINJA, DABINJA

ŠB – TABINJA

HV – TABINJA

Narod ovu vrstu zove jednim jedinstvenim imenom, *tabinja*, koje, uz inačice *tâbina*, *tibinja*, *tabela*, *tibinica*, *dâbinja*, *babîna*, *babinja*, pokriva čitav naš obalni pojas. Vinja²⁷¹ također nije uspio pronaći niti jedan oblik u ostalim popisima u Mediteranu, koji bismo barem formalno mogli približiti našem nazivu, tako da je i ihtionim ostao potpuno nejasan. Niti ARj, a niti Skok u svojemu monumentalnom ERHSJ 3,428 ne daju nikakva objašnjenja o podrijetlu riječi *tabinja*. Županović²⁷² je pokušao naziv *tabinja* izvesti iz sadržaja i habitata navedene vrste. To je riba velikih dubina. Korijen riječi u tom bi slučaju možda bio povezan sa ie. **dheuplb* (**deubeto*) = dubina. To bi u neku ruku odgovaralo podrijetlu naziva *tabinja* za ribu koja s vremena na vrijeme dolazi iz velikih dubina.

Na osnovi *dub – dab* + augmentativ na *-ina* (augmentativ) dobili bismo metaforično ime za ribu iz velikih dubina: DUMBINA, DAMBINA, DABIN(J)A, TAMBINA, TABIN(J)A, a to bi odgovaralo i biologiji te vrste. Vjerojatno je romanskoga podrijetla (tal. *pesce fico*, Lorini). »Tabinja je žena od gruja.«²⁷³

Antodon megalokynodon (Kol.)

ZD – KV – UGOROVA MATI, TABINJA, BABINJA, ŠKULJ, GRUŽAVICA, GRUŽJA MATI, GRUGOVICA, GRUGOVA MATI, GRUŽJA

²⁶⁸ Ibidem, str. 260.

²⁶⁹ Ibidem, 1.c.

²⁷⁰ Ibidem, str. 259 i 261.

²⁷¹ Ibidem, str. 264.

²⁷² Cf. Županović ŠBsk, str. 253-260.

²⁷³ Cf. Deanović, PZ, str. 741.

MATER, GRUŽJA BABA, GRUGOVA MAT, GRUŽJA MAT,
GRUSKA MATI, GRUSKA MAT

ŠB – UGOROVA MATI, UGOROVA BABA, UGOROVA MAJKA, TABINJA

HV – MIŠ

Pučkim postupkom denominacije imamo nazive i za veoma sličnu vrstu Motella (= Gaidropsarus = Onos) koja pripada isto tako obitelji *Gadidae*. Dvije su vrste (Phycis i Motella) toliko slične da Motella nosi i ime *tabinja*.

Motella zapravo i nema svojega vlastitog imena, kao što kažu i za *tabinju*: »*Tabinja* je žena od *gruja*«. Umjesto vlastitim imenom ona se »označuje opisno pomoću posebnog tipa naziva koji denotira njeno tobožnje srodstvo ili sličnost s ugorom«. ²⁷⁴ Drugim riječima, ime za Motella sp. se ne izgovara (osim ako nije *tabinja*), a kad treba imenovati kaže se da je *ugorova majka*, *gružja* (tj. *grug*, -*zi* > *gružja*) *baba* ili žensko iz roda, skupine *gruga:grugovica*. Kao što vidimo, ta perifraza može nastati po hrvatskom modelu: *ugorova majka* i *grugovica* ili po tipičnom rom. modelu *màre de grongo* (mat od grunja), što je zapravo sintaktički kalk veoma raširen u našim primorskim govorima. ²⁷⁵

Imena tvorena po tom modelu srodstva javljaju se u mnogim varijantama. Na zadarskome području najbolje je zastupan ihtionim *gružja mat*, kojem odgovaraju *ugorova mati*, *grugova mati*, *grugova mat*. S formantom -*ski* nastaju *gruska mati*, *gruska mat* (cakavsko selo!); na -*ji* *gružja mati*, *gružja mater*, *gružja mat*.

Mjesto *majka* nalazimo *baba*: *gružja baba*, što je još afektivnije. Pripadnost obitelji ili skupini iskazuje se jednočlanim likovima: *grugovica*, *gružavica*.

Pod paretimološkim utjecajem tipa *gružja baba*, *tabinja* je postala *babinja*.

Tip ihtionimske leksije »*majka* + *x-riba*« nije ograničen samo na našu obalu. Za Motella sp. Penso navodi za ven. *màre de grongo*. ²⁷⁶

Naziv *miš*, kao i za *tabinju*, vjerojatno je povezan s *tabuom*, tj. zabranom spominjanja pravim imenom zbog uroka. ²⁷⁷

Zeus faber L.

ZD – KV – KOVAČ, PETAR

ŠB – KOVAČ, ŠANPIJETRO, ŠANPJER

HV – ŠANPJER, SAMPJERO, SANPJERIN, ŠANPJERIN, ŠANPJERO

Skok (*Term.* 51) ga ubraja među naše narodne nazive bez detaljnijeg tumačenja, dok ga uopće ne spominje u ERHSJ. ²⁷⁸ Deanović ga također ubraja u

²⁷⁴ Cf. Vinja JF 1, str. 266; Županović, ČR, 1988, str. 34.

²⁷⁵ Ibidem, 1.c.

²⁷⁶ Ibidem, str. 267; Županović, ČR, 1988, str. 34.

²⁷⁷ Ibidem, 1.c.; Županović, 1.c.

²⁷⁸ Cf. Skok *Term.*, str. 51; Vinja JF 1, str. 253, bilj. 17.

narodne nazive napravljene domaćim jezičnim sredstvima.²⁷⁹ Vinja smatra da je sadržaj »kovač« ograničen na našu obalu i da je veoma star, jer ga nalazimo u humanističkih pisaca, a svi su oni stariji od leksikografskih potvrda.²⁸⁰

Zeus faber bio je vezan za religiozno shvaćanja. Sadržaj »sveti Petar« nalazimo gotovo u svim sredozemnim jezicima, bilo da je izražen domaćim jezičnim sredstvima bilo da je i sam izraz posuđen. Naši nazivi tipa »sveti Petar« uglavnom su posuđeni iz mletačkoga: *sanpjero*, *sanpijero*, *sanpjero*, *šanjper*, *šanjpijero*, *šanjpero*.

Zajedno s deminutivnim morfemom preuzeti su *sanpjerin* i *šanjpjerin*. U Premudi izostaje oznaka *sveti* i Zeus se zove jednostavno *petar*.²⁸¹

Za podrijetlo imena *kovač* postoje brojne legende i vjerovanja, pa se pomoću njih na najrazličitije načine može tumačiti ovo ili ono karakteristično ime. Tumačenja se svode na sljedeće: dvije okrugle mrlje otisak u svetoga Petra koji je tobože izvukao novčić iz usta te ribe i u znak zahvalnosti vratio je u more.²⁸² Druga je kovačeva karakteristika, koja je tvorila denominacijski impuls za nekoliko imena kod sredozemnih naroda, njegovo »glasanje«. Npr., prema nekim autorima, *kovač* (Zeus faber), kad se nalazi na palubi broda, udaranjem leđnih peraja proizvodi zvukove koji su slični udaranju čekića o nakovanj.²⁸³ To isprepletanje legenda i zbilje najslikovitije prikazuje humanistički autor P. Gyllius (*De nom. cap. 42, p. 557*): »Zeus sive Faber figura orbiculata quem Chalcea olim Graeci vocabant, nunc in templis suspendunt et Christopsaron ideo arbitror appellat, quia olim Zeus Iuppiter nuncuparetur. Romani vocant piscem Sancti Petri sive Situlam. Dalmatae etiam hac aetate Fabrum; qui, cum eis percuntarer, cur sic nominarent, mihi pulchre responderunt, sed ideo ita nuncupare, quod omnia instrumenta fabrilia in ipso reperiantur; quod quidem ipsum statim verum esse periclitatus sum.«

Serranus cabrilla (L.)

ZD – KV – KANJ, KANJAC, KANJO, KANIĆ, KANJ OD RUBA, KANJ OD GROTE

ŠB – KANJ, KANJAC

HV – KONJAC, KANJAC

Čitav istočnojadranski pojas pokriven je nazivom *kanjac* i njegovom varijantom *kanj*. Prvi je oblik daleko rasprostranjeniji.

Kanjac je jedna od rijetkih riba za koju možemo sa sigurnošću tvrditi kako su je nazivali grčki i za njima rimski pisci. Već Atenej spominje ribu χάννη, navodeći je između pirke i lumbraka. Prenoseći jedan Epiharmov stih u kojemu se kaže da su u χάννη usta velika i razapljena (μεγαλόχασμων), Atenej u istome odjelku (327

²⁷⁹ Cf. Deanović, PZ, str. 741.

²⁸⁰ Vinja JF 1, str. 253.

²⁸¹ Ibidem, str. 254; cf. Županović, ČR, 1988, str. 35.

²⁸² Cf. Tortonese, *Osteichthyes* 10, str. 498 i d.; Vinja JF, 1, str. 251.

²⁸³ Cf. Županović, MG, 1965, str. 406.

f) govori i o crvenim i tamnijim prugama. Kako je ovdje riječ o semu »zijati«, »otvoriti usta«, a taj je sem sastavnica u sadržaju našeg naziva za tu ribu, sama će od sebe otpasti sva nagađanja o vezi sa *kanja*, a zajednički sem »zijati« u grč. *χαίνω*, lat. *hiatula*, engl. *gaper*, dovest će nas do ispravnog etimološkog tumačenja, tj. do grč. *χαίνω*, »zijevam«, što je u tom jeziku uvjetovalo $\uparrow\downarrow$ ihtionim *χάυνος*, Serranus cabrilla.²⁸⁴

Kontinuitet vrijednosti ihtionima ipak najbolje potvrđuje sačuvanost u današnjim mediteranskim popisima.

Nalazimo ga kod Hektorovića kad pjeva *Nahitil bi kanjac* i govori o *kanjčenic* (Ribanje 739-741). Conrad Gesner (*Nomencl.* 22) potvrđuje uporabu toga našeg naziva: *Turdus vel scaro vario forte affinis est piscis cujus picturam huc apposui. Lusitanos bodian vel ruijo vocare audio Illyrios cany...* Riječ je najvjerojatnije o našem sjevernijem liku *kanj*.²⁸⁵

Naziv bilježi i ARj (*kanjac* 4,827), ali mu ne navodi postanje. Istom 1933 u *Term.* 45, Skok prilično neodređeno iznosi mišljenje da je *kanjac* metafora prema kopnenom zoologičkom nazivu, da se »ženski rod *kanja* od iste riječi upotrebljava kao naziv za morskog psa i može biti romanska riječ«.²⁸⁶

Hrvati su naziv *kanjac* zatekli na ovim obalama, nikako ga nisu mogli donijeti sa sobom te, prema tome, podrijetlo njegova naziva valja tražiti u grčkom i latinskom ili u romanskim jezicima, a ne u slavenskim nazivima za ptice, kako to pokušavaju neki autori. To potvrđuje i V. Vinja u svom kapitalnom djelu kad navodi: »Areal našeg naziva *kanjac* samo je jedna karika u neprekinutom lancu koji od Male Azije seže do Italije, a ostali semantički tipovi koji ga okružuju ili nastavljaju samo potvrđuju već spomenuti odnos *χαίνω* → *χάυνη*.«

Nazivi *kanj od ruba* i *kanj od grote* (rom. tip) označavaju stanište kanjaca.

Serranus hepatus (L.)

ZD - KV - SAKETIĆ, BUHAR, ŽBANJIĆ, ŠPITICA, VUK, MIŠ, STARO-KANJČIĆ, KANČIĆ, KARABAN, KANTARIĆ, CIGALJ, BUHAČ, BÂČVARIĆ, SAKET, SAKEČIĆ

ŠB - SAKETIĆ, SAKET, JOGA, JOŽICA, MIŠIĆ, PO PIRKE PO KANJ-CA, PAVE

HV - MIŠIĆ, ČINČIN

²⁸⁴ Cf. Vinja JF, 1, str. 23; Ibidem, str. 456-457; Županović, ČR, 1988, str. 35; *Isti*, ČR, 1987, str. 51.

²⁸⁵ Ibidem, str. 458.

²⁸⁶ Ibidem, 1.c.

²⁸⁷ Ibidem, str. 459; *Isti*, »Etymologie populaire comme déformatrice des noms grecs et latins dans la nomenclature ichthyologique de l'Adriatique orientale«, Godišnjak I. Balkanološkog instituta, Sarajevo, 1956, str. 48-49; *Isti*, u »Struktura i etimologija jadranskih naziva za riblje parove *trilja* - *barbun* i *skuša* - *lokarda*«, *Čakavska rič*, 1977, 7, str. 6; Županović, ČR, 1987, str. 51.

Morfološka sličnost s kanjcem ističe se i kod naziva za *Serranus hepatus* na nekoliko načina. Najčešće pomoću tvorbi izvedenih od osnove koja je u *kanjac:kančić*, dok je u *starokanjčić* prisutna afektivna vrijednost.²⁸⁸ Neodređenost, tj. crte zajedničke u *pirke* i *kanjca* iskazuje se u nazivu leksije *po pirke po kanjca*.

Na osnovi okomitih crta koje su slične onima kod mladog *kantara*, *kanjić* se naziva deminutivnom izvedenicom *kantarić*. Budući da se njegov veći srodnik *pirka* naziva *vuk*, *kanjić* se označuje pomoću deminutivnih tvorbi *vučić*. Sadržaj »sisati«, »cucati«, »cucin«, omogućuje afektivni naboj daljnje prilagodbe *činčin*. Zbog napuhanosti plivaćeg mjehura, tj. »svirača«, onog koji puše, konceptualiziran je prema istom sadržaju i naš naziv *karaban*.²⁸⁹

»Napuhanost« kod ove vrste kad se na udici povlači prema površini može se usporediti s okruglim ili trbušastim predmetom. Tako su nastali nazivi *bačvarić*, *bačvar*. Slično tome, po sadržaju je najbliži venecijanizam *saket*, koji je relativno dobro rasprostranjen kao oznaka za *Serranus hepatus*: *saketić*, *sakečić*. *Sachèto* je izvedenica od veoma starog *sacco* »vreća« (lat. *saccus* < grč. *σάκκος*). Riječ je feničkog podrijetla.²⁹⁰ Za naziv *pave* = *Serranus hepatus* tumačenje je još nepotpuno i svodi se samo na nagađanje. Za istu vrstu, doduše, možemo uspostaviti slijed *inac*→*pavlinac*→*páve*, gdje su sva tri lika ihtionimi, i to za sitne Labridae, ali izvor sadržajnog impulsa ostaje nam i dalje nepoznat.²⁹¹

Nastavak naziva *buhar* i *buhač* može se tražiti u stilističkoj usporedbi *kanjca* s »*buhom*«, tj. s onim »koji je kao buha«. ²⁹²

Nazivi *joga*, *jožica* u Šibeniku i okolici zapravo znače »ništa«, »niti ribice«, »niti joge«. ²⁹³

Nejasni su nam izrazi i semantički poticaji u nazivima *čigalj*, *špitica*.²⁹⁴

Iz ovih naših razmatranja može se nedvojbeno zaključiti da što je riba ili druga morska životinja manje vrijedna i manje tražena, to će imati više imena. Tako će i dosadni *starokanjčić* (*Serranus hepatus*) imati toliko naziva koliko ima i ispitanih lokaliteta, što znači da će biti rijetka mjesta u kojima će ta ribica biti poznata pod istim nazivom kao u drugom, pa čak i najbližem mjestu. Što više, i u istome mjestu može se naći i više naziva.²⁹⁵

²⁸⁸ Ibidem, str. 461-462; Županović, ČR, 1988, str. 35.

²⁸⁹ Ibidem, str. 463.

²⁹⁰ Cf. W.r. Wartburg, *Französisches Etymologisches Wörterbuch. Eine darstellung des galloromanischen sprachschatzes*, 11, str. 29 (dalje FEW); cf. Vinja JF, 1, str. 464-465.

²⁹¹ Vinja JF 1, str. 465.

²⁹² Ibidem, str. 466.

²⁹³ Cf. Županović, ČR, 1988, str. 52.

²⁹⁴ Cf. bilješku 292.

²⁹⁵ Ibidem, str. 24.

Serranus scriba (L.)

ZD – KV – PERGA, PIRGA, LAMBERGA, PIJERGA, VUK
ŠB – PERGA, PIRKA, PIRAK
HV – PIRAK

Od Grka posuđiše Latini i naziv *perca*, riječ koja zapravo znači »crnkast«. Iz latinskoga ušla je u sve romanske jezike, a posredstvom staroga dalmatinskog romanškog govora i u naš, gdje glasi ikavski *pirka*, a ijekavski *pijerka*.²⁹⁶

Nema sumnje da naše *pirka*, kao i sve inačice sa sačuvanim *-k-* uz dalmatsko posredstvo nastavljaju grč.-lat. *πέρκα* / *perca*.²⁹⁷

Što se tiče etimologije grčkog ihtionima, nema sumnje da je i on jednako kao i izvedenice *περκίς* → *περκίδιον*, *περκίον* u vezi sa *πέρκος*, *περκνός*, »gesprenkelt«, »išaran«.²⁹⁸

Prema tome sve su naše inačice potekle iz *perca* (*πέρκα*): *pirka*, *pirga*, *pijerga*, *perga*, *pirak*. Oblici sa *-g-* vjerojatno su mlađe posuđenice iz ven. dijalekta, koje ne nalazimo južnije od Vrgade. Do potpunog stapanja dvaju ihtionima (*lumbrak* + *perga*) dolazi u nazivu *lamberga*, koji je na tri mjesta zabilježen na Pagu. To je očito rezultat križanja *lambraka* × *perga*, a *lambraka* je čest naziv za usnaču *Crenilabrus pavo*.²⁹⁹

Zbog proždrljivosti i halapljivog navaljivanja na udicu s mekom, a i zbog izrazito velikih usta, *pirka* se još naziva i *vuk*.

Dicentrarchus labrax (L.)

ZD – KV – BRANCIN, AGAČ, JAGAČ, LUBIN, LUBEN, GAGAC, OGAČ,
AGAC, OGAC, GAČ
ŠB – BRANCIN, AGAČ, DUT
HV – JUBIN, LUBIN

Riječ je latinska. To je deminutivna izvedenica *lupinus* od *lupus* »vuk«.

U Dalmaciji se prevodi ova lat. riječ u *vučić*. To je ujedno naziv za »Serranus hepatus, tj. za ribu iste familije«.³⁰⁰

Po Sredozemlju su odvajkada najrasprostranjeniji nazivi koji potječu iz prvog denominativnog impulsa i slike sadržaja »vuk«.

Grci su, prema tome, smuduta nazvali λάβραξ (<λάβρος »žestok, jak, proždrljiv, grabljiv«).

²⁹⁶ Cf. Skok *Term.*, str. 45; Vinja »Neke etimologičke i semantičke bilješke. Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 3, Zagreb 1955, str. 149 (dalje ZbRFFZ); cf. Skok ERHSJ, 2, str. 640 i 661; Županović, ČR, 1987, str. 55; Isti, ČR, 1988, str. 35.

²⁹⁷ Cf. Vinja JF 1, str. 452; Isti, ZbRFFZ 3, 1955, str. 149-150; Deanović *Anali*, str. 167; Isti PZ, 1966, str. 737.

²⁹⁸ Vinja JF, 1, str. 452.

²⁹⁹ Ibidem, 1.c.

³⁰⁰ Cf. Skok *Term.*, str. 45.

Rimljani su također posegnuli iz istih razloga za slikom »vuk« *lupus*, zbog njegove lukavosti i brzine (Ovidije, *Hal.* 24-25).

Sadržaj »vuk« sačuvan je na čitavom Sredozemlju od Portugala do Jadrana.

Deminitivno izvođenje pomoću lat. -INU bilo je znatno produktivnije (*lubin, luben, jubin*).³⁰¹

Oštrina bodlji na skržnim zaklopcima uvjetovala je romanske nazive koji potječu iz SPINA, -ULA (REW 8150 i 8154). Postavlja se pitanje, koja bi to forma izraza mogla funkcionirati sa sadržajem »bodlja«, »oštar« i proizvesti značenje »smudut«?

Vinja³⁰² je pokušao taj sadržaj s nazivom *agač* ili s jednim od njegovih inačica *jagač, gagač, ogač, agac, ogac, gač*, među ostalim apelativima, naći grčku riječ koja bi sa sadržajem »bodlja«, »oštar« mogla predstavljati etimologiju za naše nazive. U svezi s tim on se poslužio grč. ἀκανθίτας za označavanje mekog morskog psa (*Acanthias vulgaris*), koji je i u nas i u drugih naroda nazvan imenom jednakog semantizma (*kostilj, kostelj*), zaključujući da bi grč. ἄκανθα »thorn«, »spine of fish«, mogli poslužiti kao izvor i za naše *agač*.³⁰³ Prema svemu tome, *agač* i var. su ↘ za tal. *spina* i var. Ista forma izraza mogla bi biti upotrijebljena za sadržaj »bodlja«, »oštar« i za naziv *dût* na šibenskome području.³⁰⁴ Isti autor naziv *dut* pokušao je izvoditi iz grč. izraza ὀδοῦς – ὀντος, koji pored značenja »zub«, znači i sve ono što je oštro.

Naziv *brancin* preuzet je iz mletačkoga *brancin* »pesce di mare, detto da Plinio *lupo*«. ³⁰⁵ Njegova etimologija, kako veli Vinja,³⁰⁵ i dalje je nejasna i ostaje neriješena. Romanski etimologičari nemaju zajedničkog tumačenja. Skok je još u *Term.* 45 i 60 mišljenja da mlet. i tal. naziv morske ribe *branzino* potječe od grčkoga naziva za škrge (od grč. τὰ βράγχια, lat. *branchiae*, kslat. *brancia*). *Brancin*, prema tome, znači »riba koja se odlikuje osobitim izgledom škrge«, a unosi ga i u ERHSJ 1,198.³⁰⁶

Za ovu vrstu talijanski su etimolozi i etimologijski rječnici prihvatili izvođenje *brancin* kako ga je iznio V. Vinja (SRAZ, 25-26, 15, 16).

Epinephelus spp.

ZD – KV – KERNA, FINKA MARINA, ĆINKA, PLAŠKUNAR, KIJERNA, KERNJA

ŠB – KERNA, KIRNA, KIRNJA, KIRJA

HV – KIRJA, KIRNJA, KERNJA

³⁰¹ Skok ERHSJ 2, str. 323; Vinja JF 1, str. 208-209; Županović ČR, 1987, str. 53; *Isti*, ČR, 1988, str. 35.

³⁰² Cf. Vinja JF 1, str. 211.

³⁰³ *Ibidem*, l.c.

³⁰⁴ *Ibidem*, str. 212; Županović, ČR, 1988, str. 35.

³⁰⁵ Cf. Boerio, str. 97; Vinja JF, 1, str. 213; *Isti*, »Analyse du contenu des ichthyonymes. Le noms *Labrax lupus* et *Chrysophrys aurata* SRAZ, 1968, 25-26, str. 15-16.

³⁰⁶ Skok *Term.*, str. 45; *Isti* ERHSJ 1, str. 198; Vinja JF 1, str. 214.

Skok³⁰⁷ navodi za ovu vrstu nazive *kirna*, *kirnja*, *kirja* u ikavskom obliku, odnosno *kijerna* u ijekavskom. Ovo se ime upotrebljava za razne vrste riba iz obitelji Percidae. Talijani posudiše naziv *chierna* od dalmatinskih Slavena. Naša se riječ, veli dalje Skok, »nalazi samo još kod Grka i Romana u Južnoj Italiji kao *áčerna*. Odatle posudiše Latinci *acernia*. Bez početnog *a*, kao i kod nas, govori se i u Salentu *černja* »perca gigas«. Konsonant *k* za lat. *c* pred *e* dokazuje jasno da je *kijernja* došla u jugoslovenska usta ne direktno od Grka, nego od Romana u Dalmaciji.« Tako piše P. Skok u *Term.* 45 prije šest desetljeća (1933.) o podrijetlu naziva za ovu vrstu.³⁰⁸

Jedinstvenost i kontinuitet naziva tog ihtionima od balkanskog do ibero-romanskog to najbolje potvrđuje, gdje se »kao po nekom dogovoru, svodi pod jedinstveni opći znak *kirnja*«. ³⁰⁹ Istovjetnost naziva ukazivala bi i na zajedničko praindoevropsko podrijetlo. Sve naše brojne inačice polaze od pretpostavke, koju je iznio i Skok,³¹⁰ da potječu iz istoga ishodišta. Prema zastupljenosti likova na našem obalnom potezu, dobit ćemo ovu sliku: *kerna*, *kirna*, *kirnja*, *kijerna*, *kernja*, *kirja*. Na Dugom otoku zabilježili smo *činka* i *finka marina*. To su dodatni nazivi uz osnovno *kerna* i označavaju *Polyprion cernium*. Posve nam je nejasan naziv *plaškunar* na Pagu.³¹¹

Mnogi autori zastupali su mišljenje da podrijetlo naziva naše *kirnje* i odgovarajuće romanske glose potječu od lat. *acernia*, koje se javlja mnogo kasnije. Isto tako nije bilo sigurno da li lat. *acernia* dolazi od grč. *ἀχέρνα* ili obratno.³¹² Međutim, prema našim analizama podrijetla naziva *kirnja* proizlazilo bi da isto ne možemo tražiti u grč. *ἀχέρνας* s varijantama, a niti u kslat. istoznačnim *acernia*. Iz naše analize proizlazi da se svi ti nazivi ne odnose na kirnju (*Epinephelus* spp.) nego na smuduta (*Labrax*), odnosno *duta* u šibenskome području.³¹³ Stoga nije isključeno da su Hrvati na našim obalama, kao i Talijani na području Apulije, dolazeći na istočnu i zapadnu obalu Jadrana, zatekli starosjedioce od kojih su pozajmili taj naziv i prilagodili ga svojem jezичnom sustavu, a da ga nisu, kako navodi Skok, preuzeli od dalmatinskih Hrvata.³¹⁴

Polyprion americanus (Schn.)

ZD – KV – ČINKA MARINA
 ŠB – KIRINA, ŠTRINGA MARINGA
 HV – – – –

³⁰⁷ Skok, ibidem, 1.c.; *Isti*, ZfrPh 57, str. 474; Deanović, *Anali*, str. 161; *Isti*, PZ, str. 737.

³⁰⁸ Ibidem, 1.c.; Županović, ČR, 1987, str. 55.

³⁰⁹ Cf. Vinja JF 2, str. 29; Županović, SBšk, 1991, str. 241.

³¹⁰ Cf. Skok ERHSJ 2, str. 78-79.

³¹¹ Cf. Vinja JF 2, str. 39-40.

³¹² Cf. J. Corominas, *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana*, Bern 1954, 2, str. 40. (dalje DCELC); cf. Vinja JF 2, str. 32; Županović, ČR, 1988, str. 35.

³¹³ Cf. Županović, SBšk, str. 248-249.

³¹⁴ Ibidem, 1.c.

Na Dugom otoku zabilježili smo (u Žmanu) naziv *činka marina*, a *finka marina* (Sali) i *ćinka* u Velom Ratu za *Epinephelus* spp. To su, rekli bismo, dodatni nazivi, koji su rezultat lokalnih govornih osobina ili nekog drugog slučaja uz osnovno *kerna*, *kirna*, *kirina* i označavaju *Polyprion cernium* (*americanus*).³¹⁵

Još jači stilistički naboj nalazimo u nazivu *štringa maringa*, kako se *Polyprion* naziva u šibenskoj Rogoznici. Kako se radi o ružnoj i bodljikavoj ribi, u nazivu *štringa* (= vještica) lako je vidjeti želju za ekspresivnim izrazom, koji je u ihtionimiji vrlo često upotrebljavan element kojemu konkurira njegova hrvatska istoznačnica *vištica/višćica*.³¹⁶

Cepola macrophthalma (L.)

ZD – KV – FIJAMULA, BAKALARIĆ, KURDELA, KORDELA, KURDELI-
CA, GLISTA, MAČINAC, ŠPADA, MEČINAC
ŠB – FIJAMULA, MAČ
HV – HUJ, MAČINAC

Ovo je zaista jedna bezvrijedna vrsta. To je i razlog velikom broju imena za ovu vrstu na zadarskome području. Zbog izduženosti i spljoštenosti tijela u pučkoj se taksonomiji najviše rabi slika sadržaja »vrpca« i sve slike koje s njom imaju zajedničke značenjske crte (semove).³¹⁷

Naziv *kurdela* kao apelativ bio je ranije importiran i on odgovara ven. *cordela*, kako se ova riba naziva u Mlecima. Varijante su *kordela* i *kurdelica*. Za venecijanizam *cordela* može se u nekoliko jezika utvrditi i poklapanje u izrazu.

Oblik i boja ribe istodobno su uvjetovali nastanak metafore »plamen«, kojemu odgovara naša tuđica *fijamula*.³¹⁸ Kako je *Cepola* mršava riba, pristajao joj je i naziv *bakalarić*.

Biomorfološke karakteristike (semem »izduženost« + »spljoštenost«) u osnovi su konceptualizacije na sadržaj *mač*: *mač*, *maćinac*, *mećinac* i aloglotsko *špada*.³¹⁹

Budući da je neobično izdužena i da podsjeća na zmiju i naziva se imenima koja vrijede kao sinonimi za zmiju. Tako tumačimo naše nazive *huj* i *glista*.³²⁰

Naucrates ductor. (L.)

ZD – KV – FANFAN
ŠB – - - -
HV – FANFOR

³¹⁵ Cf. Vinja JF 2, str. 38.

³¹⁶ Ibidem, 1.c.; Županović ČR, 1988, str. 36.

³¹⁷ Ibidem JF 1, str. 165.

³¹⁸ Ibidem, 1.c.; Županović, 1.c.

³¹⁹ Cf. Skok ERHSJ 2, str. 345, 3, str. 181 i 408; Vinja JF 1, str. 167; Županović, 1.c.

³²⁰ Skok ERHSJ 1, str. 693; Vinja JF 1, str. 164-165.

Skok (Term. 51) smatra da je *fanfan* mletačka riječ *fánfano*, a ova opet grčka *pompilos*. Isto navodi u ERHSJ 1,505 da od mlet. *fánfano*, sic. *fanfaru* < gr. *πόφιλος* > lat. *pompilus*.³²¹

Ovu su vrstu poznavali svi klasični pisci, tako da identifikacija najstarijih poznatih naziva uopće ne pričinja poteškoću. U svezi s njom postoje i brojne grčke legende, potvrde i opisi ribe koju su nazivali pomoću izvedenice od *πομπή*, »pratnja«, imenom *πομπίλος*.³²² Prema tome, izvođenje *fanfan* < *πομπίλος* ne dolazi u pitanje, jer je sav Mediteran zapadno od Grčke preuzeo taj oblik s istom vrijednošću.³²³

Lichia amia (L.)

ZD – KV – LICA, LISA

ŠB – LICA, BILIZNA

HV – BILIZNA, LICA, BILIZMA, FALKUNET (iuv.)

Čudna je riječ *bilizma* ili *bilizina* (Makarska), veli Skok, za razne vrste *lichia*. Čini se da je ovdje, kao i kod drugih vrsta, prenesen suhozemni zoološki naziv na morsku faunu. U latinskom ima od *lupus* izvedenica *lupicinus* »vučić«. Ovo je riba svijetlosrebrnaste boje »koja se u moru bjelasa«. Prema tome vrlo je lako moguće da je *bilizna* izvedenica sa sufixsom *-zn-* od *bijel*. Ova se slavenska izvedenica nalazi u lužičkosrp., gdje *bilizna* znači »bjelina«. Skok također smatra da naziv *lica*, koji se u Dubrovniku upotrebljava s kratkim silaznim akcentom na *i* i dolazi od grčkoga *lichia*.³²⁴

Deanović³²⁵ prihvaća Skokovo mišljenje da je naziv *lica* od mletačkoga *liza* za koji Skok tvrdi da je došao iz Dalmacije. »Drugi su talijanski oblici koji više odgovaraju fonetici: *leccia* (Nizza), (*a*)*liccia*, *lecchia*, *lecia* (Genova), a istroromanski *lizza*, *lissa* < lat. *lichia*.«³²⁶

Naziv *lica* u različitim varijantama, podešen brojnim jezičnim sustavima, živi po čitavom Mediteranu, od Iberije do Ponta. Postavlja se samo pitanje gdje je izvor imena *lica*, *lisa* za *Lichia* sp.?! To pitanje ostaje još uvijek bez odgovora. Iz Skokova razmatranja ovoga naziva proizlazilo bi da je *lica* preuzeta iz mletačkoga, a da je mletački, prije nego što nam ga je posudio (zapravo vratio, Rückwanderer?), isti oblik preuzeo iz Dalmacije *liza*. To bi donekle i odgovaralo, jer za vrstu *Gymnura altavela* u Kali ima jedan jedinstveni naziv koji je sačuvan uzduž naše obale, a to je *liza*. Taj bi naziv za *G. altavela*, po biološkim (peau lisse) značajkama, odgovarao

³²¹ Cf. Skok ERHSJ 1, str. 505; ARj 3, str. 43.

³²² Cf. Vinja JF 1, str. 329.

³²³ Ibidem, str. 330.

³²⁴ Cf. Skok Term., str. 51 i 52.

³²⁵ Cf. Deanović, *Anali*, str. 163; *Isti*, PZ, str. 738; cf. Skok Zfr Ph 50, str. 508 i 525; Vinja, »Contributions dalmates au Romanisches Etymologisches Wörterbuch de W. Meyer – Lübke«, RLIR 21, 2, str. 261.

³²⁶ Cf. ARj, str. 40; Skok ERHSJ 1, str. 153; Vinja JF 1, str. 320; Županović, ČR, 1988, str. 36.

lici (*Lichia* sp.), ako uzmemo u obzir da i jedna i druga vrsta imaju posve glatku površinu (v. naziv *liza* za *G. altavela*, str. 62, ČR, 1984, br. 2). Skokova tvrdnja da je tal. i našim oblicima ishodište latinsko, a ne grčko, kao i njegova etimologija, bila je poznata i kod nas prihvaćena, kako u lingvističkim, tako i u popularizatorskim radovima.³²⁷ U svezi s time, V. Vinja, kaže: »Mi smo istina, ukazivali na mletački kao neposredan izvor našem *lica* (P. Budmani ARJ 6,40, smatrao ju je za tal. riječ), ali nismo se niti jednom upitali što je značilo latinsko (ili grčko) *lichia* i da li je taj oblik uopće postojao u latinskom (ili grčkom). Tek nam je sustavno ispitivanje našeg *lica* u romanskom kontekstu Sredozemlja pokazalo da o etimologiji tal. *leccia*, franc. *liche*, a to znači ni o našem *lica*, ne znamo ništa, jer Skokova *lichia* nije nikada bila ni latinska ni grčka riječ, već samo tvorevina sistematičara (Cuvier 1817.), koji su je skovali prema franc. pučkom nazivu *liche*...«³²⁸

Novu etimologiju predlaže G. Rohlf s u *Lexicon Graecanicum* p. 304, izvodeći »it. *leccia*, venez. *lizza*, franz. *liche*, prov. *lecho*, *lichu*, dalm. *lića*, jugosl. *lica* »leccia«, ein Fisch (*Lichia amia*)?« iz grč. *λύκειος* »wolfsartig«.³²⁹

I sam V. Vinja³³⁰ smatra da je Rohlfsova etimologija *λύκειος* »prihvatljiva i da je semantički opravdana, što se nikako ne može reći za Barbierovo tumačenje pomoću *leccare* (»lizati«).

Ipak, ako smo uspjeli u Dalmaciji zabilježiti naziv *liza* za jednu drugu vrstu (*G. altavela*), koja kao i *lica* ima istaknute vanjske površinske osobine vezane uz izrazito glatku kožu, onda nije isključena mogućnost da su svi navedeni tal. oblici posuđenice iz Dalmacije, odnosno jezika starosjedilaca koji su obitali na tom prostoru. Takvu pojavu imamo i u nazivu *tabinja*, koja je jedinstvena na našoj obali za *Phycis* sp. i ne nalazimo je nigdje drugdje u Mediteranu?!

Bjelasanje lice u moru i njezina svijetla srebrnkasta boja čini se da su uvjetovali naziv *bilizna* i inačice *bilizma*, *biliznal*/*bilizîna*. Pa kao što Skok (*Term.* 51 i navlastito 101) navodi da »među našim nazivima za ribe na Jadranu imade i starih slovenskih izvedenica kojih u današnjem jeziku više nema«, a *bilizma* je u tom »pogledu dragocjen naziv«, tako isto je moguće da je i naziv *liza* jedan od starijih naziva, koji su Hrvati preuzeli od starosjedilaca i koji se uspio sačuvati na samo jednom mjestu (Kali), ali za drugu vrstu.

Naziv za *Lichia* sp. *falkunet* (iuv.) nije nam do kraja jasan. Vjerojatno je povezan za sem »hitrost«, »brzina«, kojima se ističe ova vrsta.³³¹

³²⁷ Cf. Vinja JF 1, str. 319; *Isti*, RLiR 21,2, str. 261; Deanović, *Anali*, str. 163; Hirtz, Rječnik, *Pisces*, str. 19, Finka MR 24, 1972, str. 116.

³²⁸ Cf. Vinja JF 1, str. 320.

³²⁹ Cf. G. Rohlf s, *Lexicon Graecanicum Italiae Inferioris*. Etymologisches Wörterbuch der unteritalienischen Gräzität, Tübingen, 1964, str. 304 (dalje EWÜgr.); cf. Vinja JF 1, str. 321.

³³⁰ Vinja, *ibidem*, 1.c.

³³¹ *ibidem*, str. 326.

Seriola dumerili (Risso)

ZD – KV – GOF, GOFO, KATALUC, GOH
 ŠB – GOF, PRASAC, GOF KULFAR
 HV – GOF, LICA, FALKUNET (iuv.)

Skok (*Term.* 51) smatra da se naziv *gof*, koji se u Dubrovniku zove i *orhan*, kao i naziv što se upotrebljava u Bologni (*gofo*), »osniva na latinskoj *gôbius*, a ovaj na grčkome *kôbios*.« Naziv *orhan*, veli isti autor, je bez sumnje »u vezi sa grčkom riječi *orphos*« i »pripada nekom mediteranskom narodu«. ³³²

Kasnije (ERHSJ 2,565) Skok je mnogo eksplicitniji i kaže: »Bit će izvedenica na *-inus* < -ινος ili -υνος od grč. ὀρφος > lat. *orphus* (Plinije) »ein Seefisch«. M. Wasmer je mišljenja, ne navodeći Skoka, da bi se moglo »an das agriech. ὀρφός, att. ὀρφώς ein Seefisch gedacht werden. Es bestehen aber Schwierigkeiten«. ³³³ Mi smo za ovu vrstu ribe zabilježili ove inačice: *gof*, *gofo*, *goh*. Pelagički karakter ribe odražava se u dvočlanu nazivu *gof kulfar*. ³³⁴

Prema tome podrijetlo naziva koje Skok (*Term.* 51, *Etim.* 2,565) izvodi iz *gobius*, tj. iz naziva koji nedvojbeno označava glavoča, je semantički neprihvatljivo. ³³⁵

Mišljenje je V. Vinje da podrijetlo našega naziva *gof* treba tražiti u grč. γόμφος i u njegovim izvedenicama. Ime je još i danas živo u novogrčkom obliku γουφάρι. ³³⁶ Prema tome, veli isti autor, nema »mjesta nikakvoj sumnji u ispravnost etimologije *gof* < γόμφος. ³³⁷ Naš oblik *gof*, kao i mletački *gofo*, najvjerojatnije su potekli iz Levanta i čak se nameće mogućnost da je Venecija svoj *gofo* primila posredstvom Dalmacije. ³³⁸

Gof se odlikuje iznimnom veličinom, čime se može objasniti i naziv *prasac*, a što je najčešće prenošenje kopnene terminologije na morsku. Tamo gdje ne poznaju posebno ime za ovu vrstu *gofa* nazivaju izvedenicom od naziva za *licu* (*Lichia* sp.). Naziv *kataluc*, koji smo na Iloviku zabilježili za *Seriola dumerili*, vjerojatno nije ispravno identificiran.

Trachurus spp.

ZD – KV – ŠARUN, SARUN, ŠIRUN, ŠUVAR
 ŠB – ŠARUN, SRUN, STRUN
 HV – ŠNJUR, DIVLJI ŠNJUR, VELIKI ŠNJUR, PAPALINCI (iuv.), MU-
 ZIKANT

³³² Cf. Skok *Term.*, str. 51; Deanović, *Anali*, str. 157; *Isti PZ*, str. 165.

³³³ Cf. Skok ERHSJ 2, str. 565; Vinja JF 1, str. 327; M. Wasmer, »Die griechischen Lehnwörter im Serbo-Kroatischen«, *Abhandlungen der Preussischen Akademie der Wiss. Jahr. 1944*, str. 105-106 (dalje GLWskrs).

³³⁴ Cf. Vinja JF 1, str. 325.

³³⁵ *Ibidem*, str. 324.

³³⁶ Cf. Proia, str. 661; Vinja JF 1, str. 324; Županović ČR, 1988, str. 36.

³³⁷ Cf. Vinja JF 1, str. 325.

³³⁸ *Ibidem*, 1.c.

Skok (*Term.* 51) je mišljenja da nazivi *šnjur*, *širun* ili *šarun* (Božava) potječu »od grč. *sauros* kao i tal. naziv *suro*, grčkoj je riječi dodan samo lat. sufiks *-one*«. To mišljenje prihvaća i Deanović.³³⁹

Prema Skoku, čini se da su navedeni nazivi za ovu vrstu dalmatoromanski leksički ostatak od vlat. **surone* (Dubrovački statut spominje *suro*, gen. *-onis*, nenaglašeno *u > ѣ > a* i isčezlo u **sъrun > sarun* u metatezi **snur > šnur > šnjur*). Oblik *sirun*, *širun* predstavlja disimilaciju *o – u (o) > *seron > širun*. Isti autor smatra da će to biti lat. izvedenica na *-o*, gen. *-onis* od grčkog naziva za morsku ribu σαῦρος, σαῦρα, koji postoji u južnoj Italiji. Prijenos je od σαῦρα, »zelembać«, na morsku ribu.³⁴⁰

Da inačice našega neoznačenog naziva, jednako kao i brojna rom. imena za *Trachurus* spp., potječu iz grč. σαῦρος iz kojega je i lat. posuđenica *saurus*, veli Vinja, nema nikakve sumnje.³⁴¹

Naši nastavljači izraza σαῦρος/*saurus* pokazuju također znatna divergiranja od etimona i taj se razvoj očituje u međusobno toliko udaljenim oblicima kao što su *strun*, *širun* i *šnjur*.³⁴² To je zavelo, kako veli V. Vinja, njegova učitelja P. Skoka, pa je *širun* i *šnjur*³⁴³ tumačio pomoću **serranus* REW 7866. Poslije se ispravlja u *Zfr Ph* 54,463, naglašavajući pritom da »die lautliche Seite (ist) nicht vollständig klar«, da bi ponovno zakomplicirao u ERHSJ 3,206 uvođenjem krive identifikacije.³⁴⁴

Sam etimon može se podijeliti u dvije skupine. U prvu, brojniju, skupinu spadaju oblici izvedeni iz *saurus*, proširenog pomoću morfema – ONE. U njemu se odreda pojavljuju nazalni elementi. Ti su oblici starije posuđenice, a to se najbolje vidi iz lika *šnjur*. Drugu skupinu čine oblici bez nazalnog elementa, a to su likovi koji su nastali bez augmentativa -ONE. Od *šnjur* paretimološki nastaje *šinjur*. Bliži su lat. ishodištu parovi: *sarun/šarun* i *srun/strun*. Očito je, smatra V. Vinja, da su termini u parovima (*šarun* i *strun*) rezultat sekundarne motivacije.³⁴⁵

Kod oblika bez nazala *šugar* situacija je posve drukčija. Kad je osnova *sauru* bila sama (tj. bez morfema – one), došlo je do formalnog podudaranja s refleksima koji su se razvili iz lat. SÜBER (*SÖBER), »pluto«,³⁴⁶ od kojih je dovoljno navesti ven. *suro*, tršč. *sur* i naš *šugar*, pa se vidi da je u svim tim govorima došlo do izjednačavanja oblika izraza za »pluto«, i za ribu *Trachurus* spp.³⁴⁷

³³⁹ Cf. Deanović, *Anali*, str. 171; Skok *Term.*, str. 51.

³⁴⁰ Cf. Skok *Term.*, str. 51; *Isti* ERHSJ 3, str. 206.

³⁴¹ Cf. Vinja JF 1, str. 314; *Isti*, »En répondant à un appel du Maître. Les noms adriatiques et méditerranéens des Carangidés«, SRAZ 26(1-2), Zagreb 1981, str.:55; Županović ČR, 1988. str. 36.

³⁴² Ibidem, str. 315.

³⁴³ Cf. Skok *ZfrPh* 50, str. 527.

³⁴⁴ Cf. Vinja JF 1, str. 315.

³⁴⁵ Ibidem, str. 316; Županović ČR, 1986, str. 56.

³⁴⁶ Ibidem, 1.c.

³⁴⁷ Ibidem, 1.c.

Naziv *papalinac(i)* za juvenilne primjerke *Trachurus* uzima se neobilježeno ime vrste koja je upadljivo manja, a to je u ovom slučaju *Sprattus sprattus sprattus* L. (= *C. papalina*). Tako je i *Trachurus* dobio ime *papalinac*.³⁴⁸

Šnjur većih dimenzija naziva se, za razliku od normalnog, *divlji šnjur* ili *veliki šnjur*. Isto se tako čitav niz imena za veće primjerke šnjura može svrstati u semantizam »zvuk«, »glazba«. Taj naziv vjerojatno dolazi od bodljikaste bočne crte koja se uspoređuje sa strunom, što potvrđuje i naziv *mužikant* za *Trachurus mediterraneus mediterraneus* Stein. na otoku Hvaru.³⁴⁹

Coryphaena hippurus L.

ZD – KV – LAMPUGA

ŠB – LAMPUGA

HV – LANČESKA, LAMPUGA

Skok (ERHSJ 2,266) je mišljenja da naziv *lampuga* potječe od lat., cf. *lampuga* (Nizza), *lambuga* (Tarent), sic. *alampuca*, *lampuca* (Napulj), prema Battistiju od grč. pridjeva *λαμπαδοῦχος* »che ha fiaccole«, od *λαμπάς*, gen. -άδος. nepoznata je postanja.³⁵⁰

Za razliku od Skoka i drugih autora, Vinja je mišljenja da u nas nema ni traga tim grčkim oblicima. *Coryphaena* se na najvećem dijelu Sredozemlja naziva imenom koje je u nas predstavljeno veoma raširenim *lampuga*...³⁵¹ Postanje riječi *lampuga* nije do danas definitivno rasvijetljeno, a predlagana rješenja međusobno se znatno razlikuju pa čak i isključuju.³⁵² Tako npr. Skok smatra da je *lampuga* »wahrscheinlich wie *ančuga* ein durch das Altdalm. dem Skr. vermitteltes Lehnwort aus dem Südital., vgl. *lambuga* in Tarent, REW 4879«. ³⁵³ Što se tiče imena za ovu vrstu, možemo prihvatiti, kako navodi Vinja, da je riječ kod nas posuđenica iz tal., a da članak *lampuga* u ERHSJ ne smatra Skokovim, jer zanemaruje Skokovo mišljenje iz *ZfrPh* i, doslovce prenoseći »Battistijevu etimologiju iz DEI, navodi (za našu obalu) krivu identifikaciju«. ³⁵⁴

Iz etimologije koju je predložio C. Battisti, »probabilmente lat. **lampadūchus* dal gr. *lampadūchos* sfolgorante (che ha fiaccole) con splendidi colori di questo pesce... o per ravvicinamento a 'lampa'« (DEI 2159), proizlazi da je sem »svjetluca-nje« bio presudan u konceptualizaciji ihtionima ili, kako bi kazao naš Kosić.³⁵⁵ »Ima na sebi kako bijele i crjene iskre.«

³⁴⁸ Ibidem, str. 317.

³⁴⁹ Ibidem, str. 318.

³⁵⁰ Cf. Skok ERHSJ 2, str. 266; cf. Deanović, *Anali*, str. 162.

³⁵¹ Cf. Vinja 1, str. 332.

³⁵² Ibidem, str. 332 i 333; *Isti*, »Le sème 'adhésif', 'collant' et son exploitation en ichthyonymie«, SRAZ, 43, Zagreb, 1977, str. 22; Županović, ČR, 1988, str. 36.

³⁵³ Ibidem, str. 333.

³⁵⁴ Ibidem, 1.c.

³⁵⁵ Cf. B. Kosić, »Ribe dubrovačke, RAD JAZU, 155, Zagreb, 1903, str. 41.

Naziv *lančeska*, prema Vinji, nastao je paretimološkim naslanjanjem na *lanča* »koplje« (na ostima).³⁵⁶

Sciaena umbra (L.)

ZD – KV – KAVALA, KONJ, PEŠEKAVALO, KAVAL
ŠB – KÀVALA, ĀKVALO, KONJ
HV – KÀVALA

Domaći izraz za *konj* te aloglotski *kavala* najzastupljeniji su uzduž našeg obalnog poteza za vrstu *Sciaena umbra*. S prefiksalsnom determinacijom *peše*, koju često nalazimo kao apelativ, prelazi u ihtionim *pešekàvalo*.³⁵⁷ Potječe iz lat. *caballus*. Ihtionimsku vrijednost domaćeg *konj*, unatoč znatnoj raširenosti, ARj ne pozna. Ne nalazimo ga ni kod Skoka. Kako talijanska obala nasuprot našoj ne pozna nazive za Sciaenidae sa sadržajem »konj«, mogli bismo zaključiti da su oba tipa, tj. tuđi i domaći, nastali na našoj obali.³⁵⁸ Međutim, nije lako utvrditi je li *konj* prevedenica od *kaval* ili obrnuto, a niti je li riječ uopće o kalkiranju, to više što kod aloglotskog termina postoje realizacije u oba roda, dok se u domaćemu realizira samo muški rod.³⁵⁹

Kako uz *kaval(a)* ne nalazimo inačica koje bi dopuštale bilo kakvo zaključivanje o dalmatskom posredstvu, »morat ćemo zaključiti«, veli V. Vinja, »da su *kaval(a)* i *konj* recentniji nazivi«.³⁶⁰

Umbrina cirrosa (L.)

ZD – KV – ARGAN, KORBETO, KURBINA, KÒRBELA, KORBET
ŠB – ŠALÒMŪN
HV – HARBA, KRB

Poznato je da mnoge ribe emitiraju zvukove slične zvukovima mužjaka na kopnu. Kad riba postigne spolnu zrelost za razmnožavanje, najprije se čuju odijeljeni pozivi zrelih mužjaka, zatim slijedi svadba i pjevanje jednog glasnog kora, čiji zvukovi postupno nestaju, kako vrijeme mriješćenja završava. »Govorkanje« u parovima mužjak-ženka najjače je izraženo u vrste poznate pod imenom »vranac«, *grb*, *krb* (*Umbrina cirrosa* L.). Ovi se glasovi čuju i kada je riba na dubini većoj od 30 m. U nekim je sredozemnim nomenklaturama njihovo glasanje našlo odjeka u jasno motiviranim nazivima, kao npr. kanarski naziv za *Sciaena ronchus* španj. *roncador* (= rkač).³⁶¹ Do takve je konceptualizacije došlo i u nekim našim nazivima. Mislimo pritom na ihtionim *argan*. Naziv je najvjerovatnije potekao od etima *organum* (<

³⁵⁶ Cf. Vinja JF 1, str. 334.

³⁵⁷ Cf. Vinja JF 2, str. 10.

³⁵⁸ Ibidem, 1.c.; Županović, ČR, 1988, str. 36-37.

³⁵⁹ Ibidem, 1.c.

³⁶⁰ Ibidem, str. 11.

³⁶¹ Cf. Vinja JF 2, str. 13; Županović, MG, 1965, str. 409.

grč. ὄργανον > tal. *òrgano* (REW 6097). Zbog ispuštanja zvukova, *òrgo* se nastavlja na *òrgan*, »orgulje«, jednako kao što su nastali nazivi za druge ribe glasalice. *Àrgan* je također i sprava za istezanje broda na škver. Korčula *àrgān – āna*. *Àrgan* je kod nas preuzet iz mlet. »argana«, tal. *argano, arganum*.³⁶² Vinja je mišljenja da je naziv *àrgan* bio poticaj za ihtionimsku metaforu, jer pri svakom okretaju poluge škripi.³⁶³

Najviše formalnih preobrazbi doživio je duž naše obale latinski *corvus* (REW 2269). Skok *Term.* 47 smatra da naš naziv *krb* ili *grb* dolazi za ovu vrstu od latinskoga naziva *corvus* »gavran«. Iz velikog broja inačica može se sa sigurnošću tvrditi, veli V. Vinja, da je u naš jezik preuzet iz dalmatskog: »Il serbo-croato *krb* testimonia la presenza di *corbus* nell'antico dalmatico.«³⁶⁴ To potvrđuje i Skok ERHSJ 2, 184, kad tvrdi, za razliku od *Term.* 47, da je *krb* dalm.-rom. leksički ostatak. Od lat. *corvus* (Plinije) »pesce di mare cosichiamato per il suo color nero« sa *rv>rb*.

Od neizvedenih likova zabilježili smo kod nas *krb*, te *korba* i *harba*, dok su rom. izvedeničke tvorbe znatno brojnije i nastale su iz umanjenička proširenja: *korbet*, *kòrbeto*, *korbela*, *kurbina*.³⁶⁵

U sakupljenoj građi nalazimo i naziv *salamun* u Milni, a *šalòmūn* u Rogoznici. Kako te nazive nalazimo i u Apuliji (*salamone*), V. Vinja je mišljenja da su naši nazivi za Umbrina cirrosa preuzeti iz južnotal. dijalekata.³⁶⁶

Mullus barbatus L.

ZD – KV – TRLJUH (iuv.), PRAČIĆ, TRLJICA, TÄRLJA, TRLJA, TRLJA OD MASE, TRLJA OD BLATA, BARBUN OD FANGA, TRLJA OD SANBUNA, TRLJA OD FANGA, TRLJICA, TARLA, TARLICA, TRLJA GLAVAČICA, TRLJUS

ŠB – TRLJUH, TRILJUN, TRILJA, TRLJA, BARBON

HV – TRIJUNIĆ, TRILJA, TRIJUN, BARBUN

Malo je o kojoj ribi toliko pisano u rimskoj književnosti kao o trilji. Na kakvoj je cijeni bila u starome Rimu vidimo iz opširnih mjesta u Seneke, Cicerona, Horacija, Varona, Kolumele, Juvenala, Marcijala, Auzonija, a navlastito iz brojnih kulinarskih receptata što ih daje Apicije. Prema klasičnim latinskim piscima Horaciju, Ovidiju, Juvenalu, Marcijalu, Pliniju itd., stari Rimljani rabili su za trilju svoj posebni naziv *mullus* (vrsta crvene obuće u Rimljana). Latini nazivahu trilje imenom »mullus«, jer kad pocrvene, naliče bojom crvenilu neke vrste obuće kod Rimljana (Bellonius):

³⁶² Cf REW 6097, 2; Skok ZfrPh 54, str. 481; Deanović, *Anali*, str. 153; Vinja JF 2, str. 13.

³⁶³ Cf. Vinja, *ibidem*, 1.c.

³⁶⁴ Cf. Battisti, »Sui grecismi dell'ittologia latina. Accati ed adattamenti di ittionimi greci nella tradizione latina«, BALM, 4, str. 43; cf. Skok ERHSJ 2, str. 184; Vinja JF 2, str. 7; Županović, ČR, 1987, str. 56.

³⁶⁵ Cf. Vinja JF 2, str. 8.

³⁶⁶ *Ibidem*, str. 14.

Mullorum rubedinem testatur hoc versus Ovidius:

»Squalus tenui suffusus sanguine Mullus«

Naziv *barbun* za malu trilju, triljicu, čini se da je ostavština još od dalmatinskih Romana, a postao je od riječi *barbus*, latinski *barba*, a znači brada, brkovi.

Na susjednom Apeninskom poluotoku stari latinski naziv *mullus* za trilju nije nigdje sačuvan, što je iznenađujuće, već se svuda po Italiji upotrebljava potalijančeni naziv *tria*, *triglia* od grčkog *triglê*, koji je u južnoj Italiji sačuvan valjda još od vremena kad je bila pod grčkom vlašću (Magna Graecia).

U Gornjoj Italiji, osobito u Mlecima, mnogo se upotrebljava naš stari naziv *barbun*, potalijančen u *barbone*, koji su naziv Mlečići posudili od nas valjda još u vrijeme kad je našim krajevima vladala Mletačka Republika.

Identifikacija grč. τριγλή = lat. mullus = Mullus sp. isto tako ne podliježe sumnji.³⁶⁷ Boisacq (p. 985) smatra da je postanje grčke riječi nejasno. Ihtionim se još u antičko doba neprestano dovodi u vezu s brojem »tri« i misli se da u τριγλή valja vidjeti ime koje je nastalo od τρις i γόνος. Brojnim vjerovanjima povezanim uz taj broj, valja dodati i podatke da je, valjda zbog tobožnjeg trokratog mriješćenja: Trigla ideo a Graecis dictus est hic piscis, quod ter anno pariat, quod Oppianus versiculus isto testatur,

»Accipiunt Triglae trius cognomina partu«

(Trigla trorodka, tris, tri put, geino, roditi) zove se ova riba kod Grka za tako, jer se tri puta godišnje rodi (mrijesti), što Oppijan ovim stihom tvrdi:

»Trilje dobiše ime po trokratnom godišnjem mrijestu.«

Dakle, grčki je za oznaku današnje Mullus sp. imao τριγλή, a lat. *mullus* (REW 5732).³⁶⁸ Obje su osnove sačuvane u suvremenim ihtionimskim popisima za istu ribu i to je najčvršći dokaz točnosti identifikacije.

Kako naši refleksi *-l-/-lj-/-j-* nisu pertinentni za određivanje točke iradijacije aloglotskog naziva, teško je bilo što pouzdanije kazati o oblicima *trilja*, *trlja*, *trljica*, *târlja*, *tarla*, *tarlica*, koje zacijelo stoje u vezi s mlet-tal. *triglia* (Skok Term. 46). Proširenje pomoću rom. augmentativnog morfema *-un* < ONE (*trijun*, *trijunić*, *trljun*) ne označava veće primjerke. Ovdje je produktivan i sufiks *-uh* (v. Skok ERHSJ 3,538) pomoću kojega nastaje oblik *trljuh*. Prema pluralu ovoga posljednjeg (*-uh* → *usi*) nastaje *trljus*.³⁶⁹

Manje je raširen venecijanizam *barbun* s varijantama *barbon*, *brbun*.

³⁶⁷ Ibidem, JF 1, str. 271; *Isti* »L'Italia meridionale come centro d'irradiazione degli elementi greci nei dialetti serbo-croati della Dalmazia, »Studi in onore di Ettore Lo Gatto e Giovanni Maver«, 1962, str. 685-692; cf. Županović, ČR 1987, str. 48-49; *Isti*, ČR, 1988, str. 37.

³⁶⁸ Ibidem, 1.c.

³⁶⁹ Ibidem, str. 274.

Determinacija za *Mullus barbatus* najčešće se postiže pomoću oznake koja izražava semantom »glib«, »blato« i sl., jer ista vrsta živi na takvom dnu. Ihtionim je najčešće izražen u obliku leksije rom. tipa (*trigla di fango*):trlja od blata.³⁷⁰

Meko stanište označeno je u determinaciji s apelativom *fâng/fânag* »mulj«: *trlja od fanga, barbun od fanga*. Budući da *Mullus barbatus* ruje i po mulju i po pijesku, odatle mu i ime *trlja od sanbuna* (tj. od »pijeska«), jer je *sanbun* dalm. ostatak od lat. *SABULONE*.³⁷¹

Determinativ *glavačica* u nazivu *trlja glavačica* ukazuje na oblik glave, koji je za ribare osnovna razlučna oznaka za raspoznavanje dviju vrsta. *Mullus barbatus* se uglavnom lovi koćom i masovnija je od *Mullus surmuletus*. Živi u jatu i zbog toga mu i ime *trlja od mase*.

Zanimljivo je da hrvatski pjesnik P. Hektorović u svojemu spjevu *Ribanje i ribarsko prigovaranje* nigdje ne spominje *barbune*, nego samo *trilje*:

»I rib naloviše, ja ti din, za niko,
kako sami htiše, čudo preveliko,
Sargi, trilje...« (pjevanje 1117-1119)³⁷²

Grčki naziv *triglē* u Dubrovniku, koji je preuzet iz južne Italije (Magna Graecia), spominje i Dubrovčanin Luko Zore pišući *O ribanju po dubrovačkoj okolici*.³⁷³ U Trogirskom statutu iz 1322. spominju se *triglie* (Lib. II, cap. 42).

Mullus surmuletus L.

ZD – KV – TRLJA, TARLJA, TRLJA OD VRŠE, TRLJA OD KAMENA,
BARBUN OD KAMENA, PRAVA TRLJA, TRLJA OD SKRASA,
TRLJA OD GROTE, TRLJICA, TARLICA, OBIČNA TRLJA

³⁷⁰ Ibidem, 1.c.

³⁷¹ Ibidem, str. 275; cf. REW 7484.

³⁷² Cf. Hektorović, *Ribanje*, 1986, str. 64.

³⁷³ Cf. L. Zore, »O ribanju po dubrovačkoj okolici«, *Arhiv za povjesnicu jugoslavensku* X, Zagreb, 1869, str. 338; *Isti* autor pišući o ribanju u dubrovačkoj okolici veli da puk u Cavtatu veli da župnik (parok) i fratar najbolju ribu jedu i navodi stihove što ih djeca pjevaju u svezi s onom poslovicom o mački, koja je tako na ribu sladokusna da se gdje da udičnu kakvu spravu (palangar) zakuča, ako je mama na udici, te mu reče »neće mace gera«...

»Ne će župnik gera,
Nego jednu triglicu,
koja pise libricu,
I kupicu octa,
To je njemu dosta.«

Naši ribari u družinama kad ulove većih trilja ili više barbuna iz neke tobože udvornosti prema svome gospodaru obično kažu:

»Barbune, za parune!«

Pustica, gospodar znajući šalu pa otklanja, jer mu ih ionako ne dadu, već za dobre jaspreda, a pustica obično odvraća: »Nije to za moje zube!«. (»Die Triglie, diesen Fisch bekommt nicht auf den Tisch der, der ihn fischt.« – Trilju, tu ribu ne dobiva na stol onaj, koji je ulovi!)

ŠB – TRLJA, TRILJA, TRLJUN, TRLJA PUJOGLAVICA
HV – TRIJA, TRILJA, TRI(L)JA

Dvočlani nazivi za *Mullus surmuletus* temelje se na oznaci tvrdog staništa, kao što su se nazivi za *Mullus barbatus* temeljili na oznaci mekog staništa. Ono što je »glib, blato« za *Mullus barbatus*, to je kamen za *Mullus surmuletus*.

Najčešća je oznaka s hrv. izrazom kamen: *trlja od kamena, barbun od kamena*.

Sadržaj »kamen«, »hrid« nalazimo i u posudenici *grota* (< tal. *grotta* < lat. *CRYPTA* iz grčkog)³⁷⁴, na kojoj se temelje ihtionimske leksije *trlja od grote, trilja od grote i barbun od grote*.³⁷⁵

Naziv *prava trlja* iskazuje prednost pred *Mullus barbatus*, koji se naziva neoznačenim terminom *trlja*.

Ihtionimska leksija *trlja od vrše* opozicija je nazivu *trlja od mase*, jer se love u manjim količinama. To može biti kalk prema ven. *barbòn de massa*.³⁷⁶

Izrazitost glave u *Mullus surmuletus* izaziva naziv *pujoglavica*.³⁷⁷ *Trlja od skrasa* tumači se pomoću izvedenice od *krasa* »tvrdo, kamenito dno«.³⁷⁸

Sparus suratus L.

ZD – KV– PODLANICA, LOVRATA, SEKULICA (iuv.), PODLANČICA,
ŠPARICA, BELOGLAVKA (iuv.)

ŠB – PODLANICA, ORADA, OBRAT, ORAT, OVRATA, KOMARČA,
OVRATICA, OVRAT, URAT

HV – KOMARČA

Skok (*Term.* 49) navodi da sjeverna Dalmacija upotrebljava za ovu vrstu latinski izraz *aurata* »zlatna riba«. Ističe također da pojedini krajevi čine varijacije na taj način što jedno mjesto kaže *ovrata*, a drugo rabi izraz sa sraštenim talijanskim članom *lovrata*. Neka opet pretvaraju imenicu ženskog roda u muški, pa kažu *ovrat*, dok u Murteru vele *br* mjesto *vr*: *obrat*. Neka mjesta opet kroatiziraju ovu stranu riječ u *ovratica*. Ima opet krajeva u Dalmaciji (Split, Kaštela i okolica) gdje je u upotrebi i treći naziv za istu ribu. To je *komarča*. Hektorović zna samo za ovaj naziv. Na Braču postoji i poslovice »Od po marča kraju sipa i komarča«.

Da su naši dalmatinski ribari, veli dalje Skok, nastojali ovu ribu izraziti i na domaću, dokazuju dva čisto naša naziva. Prvi je *podlanica*, koji se još govori na zadarskome području (Silba, Dugi otok, Ugljan, Pašman itd.), a drugi *dinigla*. U ERHSJ 2,132 navodi također isto objašnjenje za naziv *komarča*, kao i u *Term.* 49.

³⁷⁴ Cf. Vinja JF, 1, str. 276; REW 2349.2; cf. A. Prati, *Vocabolario etimologico italiano*, Milano, 1951, str. 524 (dalje VEI); DEI, 1876.

³⁷⁵ Ibidem (Vinja), 1.c.

³⁷⁶ Ibidem, str. 277, bilj. 46, str. 275.

³⁷⁷ Cf. Županović, »Contribution à la connaissance de la biologie du *Mullus barbatus* (L.) dans l'Adriatique moyenne«, *Rapp. et Proc.-Verb. réun. de la CIESMM*, vol. XVII (2), 1963, str. 349.

³⁷⁸ Cf. Vinja JF 1, str. 200 i 276.

Osnovni denominacijski poriv bio je kod svih mediteranskih naroda istaknuta »zlatna mrlja na skržnim poklopcima,³⁷⁹ čiju ljepotu ističu svi ihtiolozi. Oblik te zlatne mrlje još su stari Grci usporedili s obrvom, pa joj odatle i grč. ime χρύσοφρυς = doslovce *zlatobrov*.³⁸⁰ Latinski pisci spominju i grecizam *chrysophrys* (Ovidije Hal. 111, a za njim i Plinije 32,152) i latinsko ime *aurata*. P. Festus objašnjava i pučki lat. oblik *orata* i samu etimologiju ihtionima: »Orata genus piscis appellatur a colore auri quod rustici orum dicebant« (182).³⁸¹

Većina naših naziva za tu vrstu temelji se na semantizmu »zlato«, bilo da je on izražen, kako veli V. Vinja, našim ili aloglotskim sredstvima. Lat. AURATA (REW 789) nalazimo i u hrv. refleksima, koji mogu biti dvojaka postanja: s jedne strane nastavljanje oblika preuzetih iz dalmatskoga: *ovrata*, *ovrat*, *ovratice*, *obrat* i *urat*, a s druge strane posuđivanje iz mlet. *orada*: *orada*, *oradica*. U obliku *lovrata* imamo srašteni rom. član.³⁸² U talijanskim nazivima nalazimo: *orata*, *aurata*, *orada*, *urata*, *arate*.

Pri utvrđivanju etimologije naziva *komarča* za ovu vrstu postoje znatne poteškoće. Kao što smo već vidjeli Skok je još u *Term.* 49 (1933) na osnovi poslovice »od po marča kraju sipa i komarča« pokušao objasniti etimologiju ihtionima komarča: »Je li ovo strana ili domaća riječ, nijesam mogao dosada utvrditi. Sve mi se čini da je domaća. Kao da je složenica od naše riječi *kon*, koja znači početak ili kraj. Riječ bi, prema tome, značila *riba od kon marča*, tj. ono što baš kaže poslovice na Braču, da je kraj ove ribe u mjesecu martu.« U ERHSJ 2,132 još je neodlučniji u određivanju etimologije naziva komarča. U tom određivanju ne nalazimo više ni kondicionala: »Ovamo ide još *komarča* (Hektorović) 'riba', od sintagme *kon* (= konac) *marča*« S tim se mišljenjem ne slaže V. Vinja.³⁸³ On pokušava naziv *komarča* dovesti u vezu sa st. grčkim ihtionimom κομαρίς kod Epiharma (47) koje, prema F. A. Wood³⁸⁴, izvodi od κομαρον the fruit of arbutus«, »strawberrytrees = *Arbutus unedo*«. ³⁸⁵

Naziv *podlanica* (podlančica) je jasan, bilo da sliku sadržaja »dlan« uzmemo kao oznaku mjere ili oblika tijela.³⁸⁶ Skok je smatrao da je naziv *podlanica* metaforički izraz. Ako dobro tumačim, veli Skok, »narod je htio time da označi oblik ribe, kao *po dlanu*, jer po svom obliku ova riba može da u običnoj veličini prekrije cio dlan.³⁸⁷ Sve su to izvedenice iz lat. PALMA »dlan«. ³⁸⁸

³⁷⁹ Cf. D. Morović i Š. Županović, *Osnovi ribarstvene biologije*, Rijeka 1958, str. 50; Pom Enc. 4, str. 381.

³⁸⁰ Cf. Vinja JF 1, str. 215.

³⁸¹ Ibidem, 1.c.

³⁸² Ibidem, str. 215 i 216; Županović, ČR, 1987, str. 52; *Isti*, ČR, 1988, str. 37.

³⁸³ Ibidem, str. 217.

³⁸⁴ Cf. F.A. Wood, »Greek Fish-names«, Amer. Journ. Phil., 49, 1928, str. 51-52.

³⁸⁵ Ibidem, 1.c.; cf. Vinja JF 1, str. 217.

³⁸⁶ Ibidem (Vinja), JF 1, str. 218; Županović, ČR, 1988, str. 37.

³⁸⁷ Cf. Skok *Term.*, str. 49.

³⁸⁸ Cf. Vinja JF 1, str. 218; FEW 7,507-514; REW 6171.

Za mlade primjerke kod nas je nedvojbeno potvrđen naziv *sekulica*, koji se može protumačiti, kako veli V i n j a, »samo pomoću jednog od starijih značenja lat. *saeculum*: »proprie est natio, genus, ac soboles, γένος, γενεά et dicitur tam de hominibus quam de brutis animantibus«. ³⁸⁹ Ovdje lat. *saeculum* označuje mlade primjerke traženih riba.

Sitne primjerke u Božavi na Dugom otoku nazivaju *beloglavka*, jer nemaju karakterističnih oznaka, pa se čini da im je glava bijela, odatle *beloglavka*, ³⁹⁰ dok u Ravi imamo drugi slučaj. Veliki se primjerci nazivaju *šparica*, a mali *podlančica*. ³⁹¹ Formalno je isti kao i za *špar*, tj. *SPARUS*. ³⁹²

Sparus pagrus L.

ZD – KV – PAGAR, PAGOR, PAGUR

ŠB – PAGAR

HV – PAGAR, PAGARIĆ

Prema Sk o k u (*Term.* 47) *pagar* je grčka riječ phagros, koji je naziv možda metaforičan. U grčkom naime znači phagros »brus«. Ovo mišljenje vrijedi samo onda, navodi dalje isti autor, »ako je postojala kakva sličnost između ovako nazvane ribe i grčkih brusova za kose i slično«.

Naziv *pagar* upotrebljava se u čitavom Sredozemlju, što znači da je potekao iz istog etimona.

Današnji temeljni sredozemni nazivi potječu uglavnom iz grč. ihtionima φάγρος, koji je vrlo dobro potvrđen u klas. pisaca (Aristotel, Atenej, Opijan, Hezihije i dr.), i to doista kao oznaka za Pagrus sp. Posebno je pitanje, veli V. V i n j a, »kako je nastao grčki ihtionim φάγρος (πάγρος)«. ³⁹³ Najprije se pomišljalo, premda veoma suzdržljivo, na metaforično postanje naziva, prema Sk o k u, zbog postojanja hominimna oblika φάγρος »brus«. To je mišljenje napušteno i grčki se ihtionim uzima »za predgrčki relikv iz nekog nepoznatog mediteranskog jezika«. Latinski je nazive *pager* (*phager*), *pagrus* (*phagrus*) preuzeo iz grčkoga. ³⁹⁴

Kao što vidimo, *pagrus/phagrus* sačuvan je do naših dana kao oznaka za Pagrus sp. u svim romanskim jezicima, a taj kontinuitet posebno ističu humanistički prirodopisci. ³⁹⁵

Naš osnovni oblik *pagar* pojavljuje se već kod H e k t o r o v i ć a, i to s postojanim -a.

³⁸⁹ Ibidem, 1.c.; *Isti*, RLiR 21(2), str. 265.

³⁹⁰ Ibidem, str. 219.

³⁹¹ Ibidem, str. 218, bilj. 63.

³⁹² Ibidem, JF 1, str. 220; cf. Sk o k ERHSJ 3, str. 308; REW 8124.

³⁹³ Ibidem JF 1, str. 419; Županović, ČR, 1987, str. 56; *Isti*, ČR, 1988, str. 65-66.

³⁹⁴ Ibidem, 1.c.

³⁹⁵ Ibidem, str. 420.

Iste su etimologije i naši do sada nezabilježeni nazivi *pagor* i *pagur*.³⁹⁶ Na našoj je obali također u uporabi i umanjenički lik od *pager* kao oznaka za *Pagellus acarne*: *pagrić*, *pagarić*.

Boops boops (L.)

ZD – KV – BUGVA, BUGVILJ, MATALANA (mala), MATANI (m.pl.iuv.), MATALANI, (m.pl.iuv.), MATIĆ, BUGVICA, MATELANI (m.pl.iuv.), MATAN (iuv.), BUGVELJ, BUGVALJ (iuv.), BUGVOIĆ, BOBIĆI (iuv.), BUGVAJIĆ (iuvss.), BUGVOLIĆ (iuv.) BUHAR (iuv.)

ŠB – BUGVA, BUGVILJ (mala), MATALANI (mala), BUGVICA

HV – BUKVA, BATELJ (sitna), BATEJUŠA, BUKVICA, LEGUMIN

Skok (*Term.* 47) je već godine 1933. kazao da je *bukva* ili *bugva* »doduše latinska riječ *bōca*, ali je ova opet grčka posuđenica od *bōax* odnosno *box*«. To potvrđuje i kasnije u ERHSJ 1,232, gdje navodi da naziv *būkva* f. potječe od grč. βόαξ > (stezanjem) βῶξ, ak. *bōca*, = βῶκα > θύννov. Oblik s nesonoriziranim velarom *bukva* potječe iz dalmatoromanskoga. Oblici sa sonoriziranim velarom *k* > *g* utjecaj su mletačkog *boga*; *bukveljić* je dalmatoromanski deminutiv *bokelu*.³⁹⁷

Nazivi za *bukvu* su, možemo slobodno kazati, nastavljajući jedinstvenog oblika na čitavom Mediteranu. Iz ovog bi proizlazilo da usprkos diferencijaciji pri prijelazu iz sustava u sustav, idući u prošlost dolazimo do jednog praizvora, koji je u slučaju bukve bio *jedinstven*.³⁹⁸ Prema velikim očima kod *bukve*, s obzirom na referent od dva postojeća grčka izraza za bukvu βῶξ i βῶωψ), prihvatljivije je da bi βῶωψ bio oblik koji bi se doista odnosio na bukvu nego da bi to bio βῶξ koji je možda bio i oznaka za neku drugu vrstu. U prilog tome govori i činjenica da današnji novogrč. oblici nastavljaju izraz βῶωψ.³⁹⁹

Budući da su svi današnji mediteranski nazivi potekli bilo iz grč. βῶξ, bilo iz βῶωψ, možemo zaključiti, veli V. Vinja, »da je jedan od tih izraza nastao paretimološkom prilagodbom drugoga ili pak da su oba prilagodbe nekog trećeg, nama nepoznatog, mediteranskog naziva«. ⁴⁰⁰

Из svih naših naziva za ovu vrstu (osim nekoliko iznimaka na sjevernom Jadranu) sva naša obala čuva iz dalmatskoga preuzeti i kod nas rano prilagođeni tip *bukva* (lat. *boca*, grč. βῶξ), u kojemu je dalmatsko posredstvo potvrđeno čuvanjem bezvučnog velara *k*. To je i zaključak do kojega je prije došao Skok.⁴⁰¹

Osim naziva *bukva*, postoji isto tako i proširena varijanta *bugva*. Jedino što se može sa sigurnošću ustvrditi jest da su *bukva/bugva* stariji, iz dalmatskoga preuzeti

³⁹⁶ Ibidem, 1.c.

³⁹⁷ Cf. Skok ERHSJ I, str. 232; cf. Županović ČR, 1987, str. 55; Isti ČR, 1988, str. 37.

³⁹⁸ Cf. Vinja JF 1, str. 404.

³⁹⁹ Ibidem, str. 405.

⁴⁰⁰ Ibidem, 1.c.

⁴⁰¹ Cf. Skok ERHSJ 1, str. 232; Isti, ZfrPh 54, str. 448.

nazivi, koji nastavljaju lat. *boca* (< grč. βῶξ).⁴⁰² Već prema osnovnom nazivu proširici se dodaju na *bukv-*, *bugv-*, ili *bob-*, koji mogu biti: 1) domaći, 2) romanski, 3) romanski + domaći i 4) romanski + romanski.⁴⁰³

Tako je iz deminutivnoga sufiksa *-ellu(s)* nastao ihtionim *bukvèlj* i ikavizirani *bukvilj* i *bugvilj*. Istoga podrijetla može biti i lik *bugvalj*.

Naš deminutivni sufiks *-ica* nalazimo u likovima *bugvica* i *bokvica*, a odgovarajućí m.rod u *bugvić*, *bobíć*. Dodavanjem domaćeg istoznačnog, ali funkcionalnog sufiksa na takvu deminutivnu tvorbu nastaju hibridi: *bugvajić* i *bugvolić*.⁴⁰⁴

Za označavanje najsitnijih primjeraka upotrebljava se na Ižu termin *buhar*, koji se vjerojatno paretimološki nadovezuje na *buha*. Od osnove *bat-*, sa sufiksom *-ej* (*-ellu*), izveden je lik *batěj* (kao *bukvěj*), a sa sufiksom *-usà batejuša*. Likovi s osnovom *mat-*, koju nije moguće objasniti, u upotrebi su samo na zadarskome području, i to samo za *iuv. iuvss. matan, matani* (m.pl.). Također je nejasan i naziv *legumin(i)* za najsitnije bukve.⁴⁰⁵

Dentex dentex (L.)

ZD – KV – ZUBATAC, ZUBAC, MUDRAC MORA, ŽUBATAC, ZUBAČIĆ
(iuv.)

ŠB – ZUBATAC

HV – ZUBATAC, ZUBOTAC

U velikom broju jezika, pod različitim izrazima, nazivi za tu vrstu temelje se na realizaciji sema »zub(at)«, tj. kroz ihtionim se ističe osobitost zubi u ove vrste. Postavlja se pitanje je li grčka oznaka συνόδους, -όδοντος »qui a les dents serrées et comme soudées« (jer i *Synodus saurus* ima također zube stisnute kao i *zubatac!*) pristajala ribi takvih zuba ili naziv συνόδοντες⁴⁰⁶ I dok su grčki oblici motivirani i prozirni, latinski se jezik prema njima dvojako ponaša. Jesu li latinski pisci (Ovidije *Hal.* 107) i Plinije (NH 37,182) preuzeli učenu tuđicu *synodus, -ontis*, iako istodobno u latinskom postoji izosemantički ihtionim *dentex/dentix*, koji navodi Kolumela (8,16,8). Također se postavlja pitanje je li lat. naziv kalkiran prema grčkome ili je samosvojna latinska tvorba.⁴⁰⁷ Isto pitanje možemo postaviti i za naše *zubatac*: jesmo li taj naziv preveli s latinskoga ili su ga naši stari stvorili. S k o k u (*Term.* 46 i ERHSJ 3,663), bez ustručavanja zastupa mišljenje o kalku i da je *zubatac* jedna od vrlo jednostavnih, izrazito pučkih tvorbi, tj. realizacija jednoga sema, a da je isto tako moguće da je taj upadljivi sem bio samostalno konceptualiziran i izražen domaćim sredstvima. Tome u prilog govori i distribucija ihtionima.

⁴⁰² Cf. Vinja JF 1, str. 406.

⁴⁰³ Ibidem, 1.c.

⁴⁰⁴ Ibidem, 1.c.

⁴⁰⁵ Ibidem, str. 407 i 408.

⁴⁰⁶ Ibidem, str. 415; cf. Županović, ČR, 1988, str. 37.

⁴⁰⁷ Ibidem, 1.c.

Izrazito naše tvorbe (s varijacijama u akcentu prema uvjetima lokalnog narječja) su nazivi *zubatac*, *zubac*, *zubačić* (iuv.).

Jedina ihtionimska leksija koja za označavanje zubaca odstupa od opisanog denominacijskog postupka jest *mudrac mora*. Ovaj je naziv vjerojatno povezan s ponašanjem dotične vrste. Upravo te značajke u ponašanju samog referenta opravdavaju takvo nazivlje jer je poznato da je »zubatac najopreznija riba«, koja se tako lako ne lovi.⁴⁰⁸

Dentex gibbosus (Raf.)

ZD – KV – ZUBATAC KRUNAŠ, ZUBAC KRUNAŠ
ŠB – ZUBATAC KRUNAŠ, ZUBATAC, ZUBATAC OD KORONE
HV – ZUBĀTAC KORONŌŠ, PAGAR KRUNAŠ

Zubatac krunaš srodnik je običnog zubaca. Odrasli *mužjaci* imaju veoma *izbočeni čeonni dio glave* i taj oblik glave objašnjava nam gotovo sve nazive za tu ribu: *zubatac krunaš*, *zubac krunaš*, *krunaš*. Starije (v. Skok 2,157) *korona*, koje će prije biti venecijanizam (*corona* Boerio, 199), pojavljuje se u leksijama romanskoga tipa: *zubatac od korone*, a u leksijama domaće tvorbe *zubatac koronaš* (*koronoš*); usp. ven. *dental de la corona* (E. Ninni, 22). Skok je mišljenja da je *korona* indoevropskoga podrijetla i da u novogrč. *κορόνα* pored *κουρούνα* < stgr. *κορώνη* > lat. *corōna*.⁴⁰⁹

Karakteristično čelo tog zubaca odavno je zapaženo, a *zubatce krunoglave* spominje i J. Kavanjin (cit. u ARJ 23, 137).⁴¹⁰

Sličnost s pagrom dovodi do čestog brkanja vrsta, do označavanja pagra zubacom i zubaca pagrom, a i do denominacijskoga kompromisa *pagar krunaš*.⁴¹¹

Diplodus annularis (L.)

ZD – KV – SAKALIN, ŠPAR, ŠPARO, ŠPARAC, ŠPARIĆ, MILĀNICA,
MILAN, MILIN, GŌBO
ŠB – SAKALIN, ŠPAR, SPAR
HV – ŠPOR, ŠPAR, PIČAC

Špar je, veli Skok (*Term.*47), čista grčka riječ *sparos* koja glasi u latinskom *sparus* ili u deminutivu *sparulus*, a prvotno znači »nešto nalik na kolac ili koplje«. To je, prema tome, metaforički naziv za ribu. Isti autor navodi (ERHSJ 3,308) da je to »dalmato-rom. leksički ostatak ili talijanizam od lat. *sparus* tal. *sparo*«.

Špar je (uz dijalektalne varijacije *spar*, *spōr*) naš najrašireniji naziv. Izvedenice se tvore s našim sufiksom *-ić* i *-ac*: *šparić*, *šparac*.⁴¹²

⁴⁰⁸ Ibidem, str. 416 i 417.

⁴⁰⁹ Cf. Skok ERHSJ 2, str. 157; Vinja, ibid., 1.c.; Županović, 1.c.

⁴¹⁰ Cf. Vinja JF 1, str. 417.

⁴¹¹ Ibidem, str. 218.

⁴¹² Ibidem, str. 439; Županović ČR, 1987, str. 56; *Isti*, ČR, 1988, str. 37.

Skok dopušta mogućnost da je *špar* dalmatski ostatak ili talijanizam. Međutim, V. Vinja⁴¹³ je mišljenja da je naziv za našu obalu »recentniji, tj. tal. ili ven. tip, koji se postupno nametao i doveo do nivelizacije termina, a takvo je ujednačavanje uklanjalo dalmatske fonetske osobitosti, ukoliko ih je uopće bilo«.

Za *špara* također nalazimo i naziv *milan* (uz sunazive *milin*, *milnica*). U tom nazivu, veli Vinja, došlo je do transfera antroponim → ihtionim iz potrebe za afektivizacijom, a postojanje brojnih inačica i s osnovom *crn-* (v. Hektorović *crnorep*) na sadržajnoj osnovi, »upućuje nas na zaključak da je u našem *milan* došlo do prilagođivanja neprozirnog grčkog μέλας, μέλαινα, μέλαν sa sadržajem »crn«, a taj je izraz obilato zastupljen u grčkoj ihtionimiji.⁴¹⁴

Prisutnost afektivnog naboja došla je do izražaja i u izoliranim oznakama *sakalin* i *gobo*. Prvi može biti aloglotska deminutivna tvorba od lat. *siccus* »suh«, dok je drugi česti i izraziti venecijanizam *gobo* »grbavac« (<* GUBBUS, REW 3755, FEW 4,298, Skok 1,583).⁴¹⁵

Diplodus sargus (L.)

ZD – KV – SERAG, HALAČ, SARAG, ŠARAG, SERAH, SERGO, ŠERAH,
SEKAH, SARGO, SARG
ŠB – SERAG, SARAG, ŠARAG, ŠARGAŠ
HV – ŠARAG, ŠARAK

Vinja je mišljenja da je *šarag/sarag* kao oznaka za *D(iplodus s(argus))* naš najrašireniji oblik i da nastavljanje grčkog ihtionima σάργος (iz kojeg je preuzet i latinski *sargus*) nije nimalo sporno. Da li je naše »*sarag*« grčka riječ (Skok *Term.* 47; Deanović *Anali* 1954, 169; *isti* PZ 1966, 737), prema istome autoru, nije moguće s potpunom sigurnošću tvrditi, jer »kod nas može biti i dalmatska.«⁴¹⁶

Skok⁴¹⁷ također tvrdi da naš *sàrak*, gen. *sârka*, *šarag*, gen. *šârga* može također biti i dalmatsko-romanski leksički ostatak od latinskoga *sargus* < gr. σάργος *sparus sargus* iz istoga predindoevropskog (mediteranskog) supstrata.

Što se pak tiče etimologije samog naziva možemo kazati da njegova rasprostranjenost po čitavom Mediteranu, kao i kod *salpe*, ukazuje na »nepoznato mediteransko podrijetlo.«⁴¹⁸ Ili, kako je Skok već u *Term.* 47 prije više od pola stoljeća ustvrdio, da je »valjda iz istog mediteranskog vrela kao i *salpa*«.⁴¹⁹

⁴¹³ Ibidem, 1.c.

⁴¹⁴ Ibidem, str. 440.

⁴¹⁵ Cf. Skok ERHSJ 1, str. 583; Vinja, ibid., 1.c.; REW 3755; FEW 4,298

⁴¹⁶ Cf. Vinja JF 1, str. 428; Županović, SBšk, str. 241; *Isti*, ČR, 1987, str. 53; *Isti*, ČR, 1988, str. 37.

⁴¹⁷ Cf. Skok ERHSJ 3, str. 204.

⁴¹⁸ Cf. Frisk GEW 2, 677 (*Griechisches Etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg 1973, 3, str. 627 (dalje GEW)).

⁴¹⁹ Cf. Skok *Term.*, str. 47.

Spominje ga i Hektorović u svom »Ribanju« pod nazivom *šarg*.⁴²⁰

Diplodus vulgaris (E. Geoffr. St. Hilaire)

- ZD – KV – BARAJ, CRNOŠIJAC, FRATAR, FRONKUL, FRANKUL,
POPIĆ, CRNOREPAC, CRNOVRATAC, ŠPAR CRNOREPAC,
KALAUZA, ŠPIJUN, BARÔĆ, FRANKŪ, FRANKULIĆ
ŠB – BARAJ, FRATAR, FRATRIĆ, VADABUŽA, POP, CRNOSIPIĆ,
CRNOSIPLIĆ, CRNOSIP, CRNOCIPALJ
HV – FROTAR, FRATOR, FRATAR

Po obliku i veličini tijela, fratar (*Diplodus vulgaris*) veoma je sličan šargu. Kod ove vrste najbrojnije su tvorbe koje se temelje na oznaci *crn* + mjesto na tijelu koje je crno. Među njima su ipak najbrojnije složenice sa *-guz* kao drugom sastavnicom. Takav je naziv *crnoguz*.⁴²¹ Crna pruga na vratu izaziva determinacijske tipove *crnovratac*, prema *vrat*, i *crnošijac*, prema *šija*. Skok (*Term.* 48) je mišljenja da je *crnorep* prijevod grčkog naziva *melanuros*. Isti autor (ERHSJ 1,277) smatra da je grčki *melanurus*, što se prevodi složenicom *crnorep*, kalk. Za naziv *crnošijac*, stranoga (grčkog) podrijetla, isto tako Finka (MR 9,1957,11) misli da se radi o kalkiranju. Takva objašnjenja ne prihvaća V. Vinja, jer je oblik izrazito narodni, a kako nije bilo grčko-hrvatskoga bilingvizma, svako kalkiranje je isključeno.⁴²²

Postojanje crnog prstena pred repom dovodi do naziva *crnorepac* kao razlikovne determinacije u oznake drugih riba ove skupine. Naziv se pojavljuje i u leksijama: *špar crnorepac*, dakle ni *špar* ni *crnorepac* već *fratar*. Crna boja kod ove vrste možda asocira na morsku životinju koju takva boja obilježava, a to je *sipa*.⁴²³ Odatle su možda nastali i nazivi: *crnosip* i deminutivizirano *crnosipić*. Ovaj posljednji lik u istome mjestu supostoji s rezultatom daljnjega paradigmatškog naslanjanja na *cipal*: *crnociplić* i *crnocipalj*.⁴²⁴ Međutim, i kod nas i u drugim nomenklaturama, crna mrlja na vratu *Diplodus vulgaris* uspoređuje se s fratarskom haljom i kapuljačom te tako nastaje najrašireniji naziv *fratar* i deminutivizirano *fratrić*. U istome smo semantičkom polju s nazivima *pop* i *popić*, prema *pop* »svećenik«. U nazivima *frankul*, *fronkul*, *frankū* i deminutiv *frankulić* još uvijek je, veli V. Vinja, neriješeno *-nk*.⁴²⁵ I nazivi *baraj* i *barôć* također su nepoznanica. V. Vinja pokušava to dovesti u vezu s apelativom *bàra*, koji je još uvijek živ na Korčuli, ili s određenim brojem u igri karata *žbārā* ili *ižbarā*.

⁴²⁰ Cf. Hektorović, *Ribanje*, str. 65 (izd. 1951. R. Bujas), ili Akademije 1986, str. 64.

⁴²¹ Cf. Vinja JF 1, str. 430; *Isti*, »Etimološki prilozii čakavskoj aloglotiji I., *Čakavska rič*, 1985, str. 71-72.

⁴²² *Ibidem*, str. 431, bilj. 20.

⁴²³ *Ibidem*, 1.c.

⁴²⁴ *Ibidem*, 1.c.

⁴²⁵ *Ibidem*, str. 433.

⁴²⁶ *Ibidem*, 1.c.

Nazivi *kalauza* i *halač*, prema Vinji, u etimološkom pogledu idu zajedno. *Halač* kao ihtionim upućuje na najčešće stanište fratra, tj. kamen pokriven algama, uz zamjenu sufiksa, dok je *kalauza* daljnja paretimološka adaptacija kojoj autor ne zna naznačiti naknadni impuls.⁴²⁷

Zanimljiv je i naziv *vadabuža* koji je vjerojatno povezan s ponašanjem ove vrste. Ako ne pasu, stoje na rubu rupa i vire iz njih. Radi se o složenoj tuđici od tal. *vada* (gl. *andare*) i *buža* »rupa«. Virenje iz rupe metaforički je konceptualizirano u nazivu *špijun*, tj. oni koji *špija*, viri iz rupe.⁴²⁸

Lithognatus mormyrus (L.)

ZD – KV – MORMORA, OVČICA, OVCICA, ARŠAN, REŠAN, KOPAČ,
BARNAC, OFČICA, ŠON, ŠANIĆ, SOVČICA
ŠB – MORMORA, OVČICA, MARMOR, TRUTA
HV – OVČICA

Skok smatra da je naziv *ovčica* uzet iz kopnene zoologije (*Term.* 48).

Aristotel, Opijan i Atenej spominju ribu koju oni nazivaju $\mu\omicron\sigma\mu\acute{\upsilon}\rho\omicron\varsigma$ ili $\mu\omicron\sigma\mu\acute{\upsilon}\lambda\omicron\varsigma$. Odatle i Plinijeva (32,152) *mormyr* i Ovidijeve (*Hal.* 110) *pictae mormyres*. Naziv $\mu\omicron\sigma\mu\acute{\upsilon}\rho\omicron\varsigma$ još živi u Sredozemlju pa i u nas, bilo da označava istu vrstu koju spominju antički pisci ili neku drugu.⁴²⁹ Međutim, premda se ne radi o vrsti koja bi bila izuzetno važna, a ni svojim se oblikom ne ističe između ostalih riba, ipak postoje brojne inačice i široko područje njihova rasprostiranja. U svezi s time Vinja je mišljenja da je to zbog toga što se $\mu\omicron\sigma\mu\acute{\upsilon}\rho\omicron\varsigma$, »po svoj prilici posuđenica od nekog mediteranskog naroda, u jezicima, koji su ga redom preuzimali, naslanjao na riječi drugih značenja i tako spasio od propasti. Riječi, koje su mu u najnovijim jezičnim slojevima 'pozajmile' svoj oblik, dadu se svesti na dva tipa: MARMOR i MUR-MUR.«⁴³⁰ Isti autor tvrdi da oblici *mramora* i *marmor* stoje bliže romanskim nazivima, koji se oslanjaju na MARMOR, a da je oblik *mramora* bliži grčkim oblicima.⁴³¹ To bi ukazivalo da je romanska posuđenica veoma stara, što nam, kao i u riječi *mramor*, osobito potvrđuje prijelaz *mra-od mar-mor-* (u MARMOR), »jer se ta promjena zbivala u našem jeziku još u njegovo dohistorijsko doba.«⁴³²

Prvu potvrdu za spomenutu ribu, veli B. Finka, nalazimo u Mikaljinu rječniku *Blago jezika slovinskoga* iz god. 1649., u kojemu je riječ zabilježena u deminutivnom obliku *mramorica* s objašnjenjem: riba *mormylus*. Istu potvrdu donosi i Beloste-

⁴²⁷ Ibidem, str. 434.

⁴²⁸ Ibidem, str. 435.

⁴²⁹ Cf. Vinja, »Napomene uz nekoliko dosad nepotvrđenih starogrčkih elemenata u jadranskom ihtiološkom nazivlju«, *Živa Antika*, sv. 1, Skoplje 1955, str. 124; Županović, CR, 1988, str. 38.

⁴³⁰ Ibidem, str. 125.

⁴³¹ Ibidem, 1.c.

⁴³² Cf. B. Finka, *Zadarska revija*, Zadar 1955, 4, str. 281.

nec u svom *Gazophylaciumu* od 1740., koju je vjerojatno preuzeo od Mikalje i tumači je kao: *riba morska, mormyra, mormylus*.⁴³³

Sva je prilika da se ovdje radi o dva usporedna utjecaja, koji se, kako ističe Vinja, poklapaju, i »s općom slikom podjele istočnog Jadrana na sfere grčkog i romanskog utjecaja u ihtiološkoj terminologiji.«⁴³⁴

Ihtionim je sa svojim M.R.M.R. oblikom izraza omogućio ili pogodovao ulasku dviju supstanci u formu sadržaja: i sadržaju »mrmrljanje« i sadržaju »mramor«. Sadržaj *mramor(ast)*« je više nego opravdan: dovoljno je vidjeti sivkaste, crnkastim prugama išarane bokove *ovčice*. Tip *mrmor* izazvat će, među ostalim, nazive *ovčica, kopač*, dok će tip *mramora* imati svoje sinonime u oblicima *šargac, truta*. i dr.⁴³⁵

Najrašireniji je i neobično čvrsto u narodu ukorijenjen naziv *ovčica*, s dijalektalnim inačicama *ovcica*, i *ofčica*. Naziv *kopač* od glagola *kopati* vjerojatno dolazi zbog pasenja i rovanja po pijesku.⁴³⁶

Oblik *môrmora*, koji se podudara s ven. ihtionimom *mormora, mârmora*, naziv je koji je potekao iz ekspresivne osnove M.R.M.R. i, kako sadržaj može biti različit, teško je odrediti izvor sekundarne motivacije i izvor samog oblika.⁴³⁷

Naziv *truta*, koji se inače upotrebljava za »(morsku) pastrvu«, romanskog je podrijetla (REW 8942); TRUCTA »Forelle« je prenošenje naziva zbog mrljastih šara po tijelu, bilo da se radi o ribama ili o pticama.⁴³⁸

Naziv *rešan*, veli V. Vinja »ne znamo objasniti«. Isto vrijedi i za naziv *šanić, šon* (Susak), tj. **rešanić*. Iako nazivi nisu jasni, nedvojbeno su paradigmatički povezani.⁴³⁹

Oblada melanura (L.)

ZD – KV – UŠATA, USATA, OSATA, OŠATA, USATICA
ŠB – UŠATA, OČADA
HV – UŠATA

Skok (*Term.* 48) je mišljenja da nazivi *ušata, ukljata*, potječu od lat. riječi *oculata*. Stari dalmatinski Romani izmijeniše *cl* u *sse* i dobiše riječ *osseata* »koja zapravo označuje ribu koja se odlikuje kostima, uza sve što ih *ukljata* ima baš toliko koliko i svaka druga riba«. Iz *osseata*, kaže dalje Skok, naši učiniše *ušata*. Dubrovčani, tako i Hektorović, pokušашe već u 16. stoljeću prevesti grčki naziv za ovu ribu *melanuros* u *crnorep*.

⁴³³ Ibidem, 1.c.

⁴³⁴ Cf. bilj. 430, 1.c.

⁴³⁵ Cf. Vinja JF 1, str. 178.

⁴³⁶ Ibidem, str. 179.

⁴³⁷ Ibidem, 1.c.

⁴³⁸ Ibidem, str. 180.

⁴³⁹ Ibidem, 1.c.

Grčko μελάνουρος je dobro potvrđeno («crni rep»). Izraz grčkog ihtionima preuzimaju Rimljani (*melanurus*). Nikako ne mislimo, veli Vinja, da bi *crnorep* bio učena prevedenica, kako misli Skok (*Term.* 48) i ERHSJ 1,277), »jer kad postoje *crnoguz*, *crnovratac*, *crnošijac*... logično je očekivati i *crnorep(ac)*«. ⁴⁴⁰

Latinski naziv *oculata* pojavljuje se kod Plinija (NH 32, 149), ali ništa ne ukazuje da bi naziv *oculata* bio naziv za *ušatu*. Jedno što je najvažnije, veli dalje V. Vinja, »za oznaku *oculata* za *Oblada melanura* jest da je ona romanska, a nikako lažinska pojava. Nastavljači tog oblika gotovo su prekrili Romaniju od Iberskog poluotoka do dalmatinske obale, prepuštajući tek u Albaniji mjesto izrazima koji nastavljaju grč. μελάνουρος«. ⁴⁴¹ »... Ab oculorum magnitudine« tumači Aldrovandi (*De pisc.* 62) romanske nazive za *ušatu*, dok suvremeni ihtiolozi opisuju ribu s nešto manje inzistiranja na veličini očiju. ⁴⁴²

Postavlja se pitanje kako je nastao naš najrašireniji naziv *ušata* ili, točnije, otkud -š- u našem ihtionimu, jer se taj fonem ne može nikako objasniti sa lat. -cl-, tj. /kl/.

Skok (*Term.* 48) je mišljenja, kao što smo naveli naprijed, da su stari dalmatinski Romani izmijenili *cl* u *sse* i da su tako dobili riječ *osseata*, koja zapravo znači ribu koja se odlikuje kostima. Što se tiče *etimona** *osseata*, veli Vinja, »možemo ga prihvatiti kao izraz kojemu je sadržaj opravdan: »riba s mnogo kosti«. Ono što je još odlučnije u svezi s time, veli dalje isti autor, »govori u prilog tumačenju pomoću **ossea* jest naš podatak da na petnaestak mjesta sjeverne polovine naše obale postoji naziv *ošatalošata*, u kojem *o-* nije prešlo u *u-*, a to nam govori da *-u-* potječe iz *o-*, budući da se obrnuti prijelaz ne događa u romanskim elementima«. ⁴⁴³

Naziv *očâda* je ven. *ochiada* »pesce di mare« (Boerio 446); u Molfetti: *occhiate* »pesce oblata« i »sguardo«. Prema našim zapisima u Šibeniku naziv *očâda* ima obje vrijednosti.

Zato možemo zaključiti da su naši oblici *ušata*, *ošata*, upravo jednako kao sard. *orbada*, prov. *neblada*, kat. *beata*, španj. *doblada*, kako veli V. Vinja, »naknadne varijacije i rezultati sekundarnih motivacija koje su sve pošle od prvotnog *oculata*...« *Očâda* je uzeta iz mletačkih dijalekata, a *ušata* je mogla nastati na našem dijelu nekadašnje Romanije. ⁴⁴⁴

Pagellus erythrinus (L.)

DV – KV – ARBUN, JARBUN, ARBUNIĆ, RBUN, RBUNIĆ (iuv.)
ŠB – ARBUN, JARBUN
HV – ARBUN, ARBUNIĆ

⁴⁴⁰ Ibidem, str. 442: Županović ČR, 1987, str. 54; *Isti* ČR, 1988, str. 38.

⁴⁴¹ Ibidem, str. 443.

⁴⁴² Ibidem, 1.c.

⁴⁴³ Ibidem, str. 447.

⁴⁴⁴ Ibidem, 1.c.

I kod naziva za arbuna naša pučka taksonomija ide k izjednačavanju, jer se neobilježeni naziv *arbun* sve više nameće i širi. S obzirom na toliki broj inačica kojima raspolazemo kod neobilježenog naziva, veoma je teško odrediti neposredni izvor ili prvotni oblik za naše *arbun* i inačice⁴⁴⁵. Skok (*Term.* 47) i u ERHSJ 1,56 isto tako bez ustručavanja tvrdi da je naš naziv *arbun* isti kao i »mletačko-talijanski *arboro* ili *alboro*. Riječ koja posvema odgovara latinskoj *albula* »bijela riba« = romansko-dalmatinski naziv *arbun*.⁴⁴⁶ Zatim u ERHSJ 1,56 zaključuje da *àrbūn*, gen. -*ūna* potječe od mlet. *árboro* »Rötling« (s disimilacijom *r-r > r - n, r -l*)«, ističući: »Zbog crvenkaste boje gotovo je nespojivo vezati taj naziv s *albula* 'Weissfisch' ili sa *alburnus*«. Boja kod ove vrste ipak nam ne smije pričinjati poteškoću, jer je *arbun* na donjem dijelu »blijedoružičast i ponešto srebrnat« (Šoljan RJ 760). U odnosu na pagra *arbun* je mnogo svjetliji i ima razloga da se označi leksemom kojemu je sadržaj »bijel«. ⁴⁴⁷

Naše varijante osnovnog naziva za ovu vrstu mogu se podijeliti na dvije skupine: a) posuđenice iz mletačkog, gdje je sačuvano -*or* (ili *rr -re*) i b) oblike na -*on*, koji su nastali istočno od mletačkoga. U drugu skupinu (b) možemo svrstati: *arbun*, *jarbun*, *rbun*, *rbunić*, iako je ta podjela veoma proizvoljna. ⁴⁴⁸

Puntazzo puntazzo (Gm.)

ZD – KV – PIC, SUHALJ

ŠB – PIC

HV – PIC, PIČAC

U pogledu naziva *pic* (*Puntazzo puntazzo*) naša je obala jedinstvena. U velikoj većini ispitanih mjesta zabilježili smo naziv *pic*, te inačicu *pičac*. Osim naziva *suhalj* na terenu nismo zabilježili ni jednog od naziva što ih još navode ihtiolozi, te ih možemo smatrati »knjiškim tvorevinama«. ⁴⁴⁹ Naše je *pic* veoma rano potvrđeno (P. Hektorović, *Ribanje* 1117). Skok u *Term.* 47 govori o germanskome podrijetlu našega naziva i da prema tome naš naziv *pic* ne može biti star, jer da germanskih riječi nema u starijim mediteranskim ribarskim terminima. Isti autor u ERHSJ 2,653 ne govori o »germanskoj riječi«, već *pic* izvodi »iz tal. *pizzo*, od korijena -*pīts-*, koji u drugim jezicima znači »oštricu, puntu«. S ovim tumačenjem slaže se i V. Vinja. ⁴⁵⁰

Budući da *pic* nekada zna biti gotovo plosnat, tako da na njemu postoji samo kost i koža, naziva se *suhalj*, od *suh* + -*alj*. ⁴⁵¹

⁴⁴⁵ Ibidem, str. 442; Županović ČR, 1987, str. 54; Isti, ČR, 1988, str. 38.

⁴⁴⁶ Ibidem, 1.c.

⁴⁴⁷ Ibidem, str. 423.

⁴⁴⁸ Ibidem, 1.c.

⁴⁴⁹ Ibidem, str. 436; cf. Županović, ČR, 1988, str. 39.

⁴⁵⁰ Cf. Skok ERHSJ 2, str. 653; Vinja JF 1, str. 436.

⁴⁵¹ Cf. Skok ERHSJ 1, str. 131.

Sarpa salpa (L.)

- ZD – KV – SAPA, SALPA, SOLPA, SAPOČ (iuv.), SÂPICA, SAPUC, SALPUC, SAPUČ, SALPOČ, SALPICA, SALPUCA, SAPOŠKICA, SAPULIN, SAPULINA (iuv.)
- ŠB – SAPA, SALPA, SAPULINA (iuv.), SAPOČICA (iuv.), SAPUŠICA, SAPICA, SAPUČICE
- HV – SOLPA, SALPUŠA, SALPA, SAPA, SOLPUŠICA (sitna), DRIČULICA, SALPUŠICA

Skok (*Term.*47) smatra da je *sopa* u Dubrovniku (s dugosilaznim akcentom u o), odnosno *salpa* u ostaloj Dalmaciji, grčka riječ koja potječe »od nekog izginulog naroda u Mediteranu.«

Isti autor u ERHSJ 3,195 i 196 navodi da je *sâlpa* f. dalmato-romanski leksički ostatak od lat. *salpa*, mediteranskog podrijetla. Na dalma-rom. deminutivni sufix *-ûceus* > -oč: *sâlpoč* (Smokvica, Korčula).

Za salpu još u XVI. st. humanist Petrus Gyllius (P. Gilles) tvrdi: »Salpa ubique gentium nomen suum retinet.« Konstatacija je točna jer je jedinstvo naziva za vrstu *Sarpa salpa* na cijelome Mediteranu doista potpuno.

Klasični pisci su je potanje opisali, a kako su se osim toga nazivi sačuvali do naših dana na čitavom Sredozemlju, ne može biti sumnje, veli V. Vinja, u identifikaciju starog ihtionima. Grčki je ihtionim *σάλπη* obilato potvrđen u pisaca. U Rimljana, koji su *salpa* preuzeli od Grka, spominje je Plinije dva puta u IX. knjizi (68 i 162). Riječ su po svoj prilici Indoeuropljani zatekli na sredozemnim obalama.⁴⁵²

Naziv *salpa* nalazimo i u statutima komuna. Splitski statut a. 1312, Statut Pule a. 1431. (Lex LMAI Iug. 1031) i Skradinski statut, cap. 57, str. 135. Pod istim nazivom potvrđena je i u djelima Hektorovića i Gazarovića, a uz likove *sapa*, *sopa*, i u leksikografa (Mikalja, Della Bella, Stulli).⁴⁵³

Spondyliosoma cantharus (L.)

- DV – KV – KANTAR, MANJAMORTI, KUNTARA, KANTARA, KONTARA, KANTARICA, KANTOR
- ŠB – KANTAR
- HV – KONTAR, KANTARUŠA, KANTOR, KANTAR

Naši najrašireniji nazivi *kantar* (mnogo češći je genitiv *kântara* nego *kântra*) i *kântor* nastavljaju sa sačuvanim nalazom u osnovi, jednako kao i romanski jezici latinsko *cantharus*, koje je preuzeto iz grčkoga *κάνθαρος*.⁴⁵⁴ Kako je taj izraz i danas nesumnjivo sačuvan u novogrč. ihtionimima *σκάθαρος*, *σκαθάρι*, pored *κάνθαρος*,

⁴⁵² Cf. Vinja JF 1, str. 409; Županović ČR, 1987, str. 55; *Isti*, ČR, 1988, str. 39.

⁴⁵³ Cf. Županović SBšk, str. 239-241.

⁴⁵⁴ Cf. Skok ZfrPh 50, str. 487.

pa u našem *kantar*, te u brojnim talij. i južnofranc. oblicima, sva je prilika da su grčki i od njega posuđeni latinski ihtionimi imali istu vrijednost.⁴⁵⁵

Što se tiče same etimologije grčkoga (i latinskog) naziva, pomišlja se na korijen *qanth* i *κάνθος* »zavinut(ost)«, odakle možda i naši oblici *kantorica*, *kantarica*, *kantara*, »lonac«.⁴⁵⁶

Lik *kantor* nešto je više zastupljen od lika *kantar*. Rjeđi je lik *kôntar*. Nešto su bolje zastupani oblici ž. roda: *kantara*, dok su *kuntara*, *kontara*, *kantaruša* rjeđe u uporabi. Ostali malobrojni nazivi za kantara izazvani su vjerovanjem da se ta riba hrani svim i svačim. To se očituje i u našem nazivu *manjamorti* (»jesti« + »mrtvac«, prema ven. tipu *magnamerda*).⁴⁵⁷

Skok (*Term.*47) kaže da je *kantar* ili *kantor* grčka riječ *kántharos*, kojoj se ne zna postanje. Isti autor u ERHSJ 2,35 tvrdi da je *kantor* dalmatoromanski relik, što je s obzirom na njegove brojne inačice, veli V. V i n j a, »njihova starija proširenja i općenitu geografsku rasprostranjenost termina po Sredozemlju vrlo vjerojatno«.⁴⁵⁸

⁴⁵⁵ Cf. Vinja JF 1, str. 455; Županović ČR, 1987, str. 55; *Isti*, ČR, 19, str. 39.

⁴⁵⁶ Cf. Skok ERHSJ 2, str. 35; ARj 4,826 i 825; Vinja JF 1, str. 449.

⁴⁵⁷ Cf. Vinja JF 1, str. 450.

⁴⁵⁸ Ibidem, str. 449.

BASIC CHARACTERISTICS OF THE ORIGIN AND STRUCTURE OF THE ZADAR-KVARNER (ZD-KV) AND ŠIBENIK-HVAR (ŠB-HV) THALASSOFAUNA TERMINOLOGY

Summary

The Tomans who persisted in the cities and on islands preserved their culture, customs and laws. This has been corroborated by the fishery terminology which we recorded when making our rounds along the eastern coast of the Adriatic. It is a well known fact that prior to the Tomans these areas were inhabited by the Greeks with their well developed fishery and its ermits terminology. Consequently, it is to suppose that they taught the Croats the skill of fishing and the fishery terminology. This process developed more rapidly when the Roman-Croatian symbiosis had already been well developed in the Middle Ages and the conquerors were confronted with the necessity of giving names to the then unknown notions. They took over the names given by the peoples living there and via the Dalmatian Romans from the Greeks.

The Croatian parts of the present-day vocabulary referring to the Adriatic fauna would originate later on mostly as one of the alternate names among the many.

Leaving out of consideration the dubious Illyrian substratum the other substrata can be established more or less exactly. So, for instance, in addition to the Mediterranean layer, which was preserved along our Croatian coast as well as in the whole Mediterranean, there is another layer of the Greco-Latin origin which our ancestors took over from them for living together with the aborigines. This Roman layer can be divided into: a) Dalmatian, b) Venetian and c) South-Italian. In addition to the names taken over from the then peoples, namely, by their mediation also from the Greeks, the Croats *themselves* gave the names of Croatian origin especially to the economically unimportant species. Some words taken over from other neighbouring languages were included but adapted to the spirit of our language (*calchi linguistici*).

Our fishery terminology connected with the sea shows exceptional abundance which can be explained by the fact that *only* the Croats among other Slavic peoples came into the Mediterranean sphere of culture in the Middle Ages already and here, as seen from this paper, they took over many names created by the Greeks and Romans through the Dalmatian Romans and, subsequently, by the Venetians at the time of their rule. This is why the terminology in the heterogenous languages are often of the same origin. Therefore, any *purism* in this sense would be a real nonsense as the origin of our thalassofauna terminology points best to how much these polygenims of our fishery terminology are mutually connected and how much *we*, the Croats, have been organically bound up with the Mediterranean both in the past and in the present.